

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Ostrov Sachalin v kontextu vývoje rusko-japonských
vztahů**

Ladislav Vilček

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Ostrov Sachalin v kontextu vývoje rusko-japonských
vztahů**

Ladislav Vilček

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Na tomto místě bych rád vyjádřil poděkování PhDr. Vladimíru Naxerovi, Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při odborném vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	7
2 GEOGRAFICKÉ A GEOPOLITICKÉ ASPEKTY OSTROVA A RANÁ HISTORIE JEHO OSIDLOVÁNÍ	11
3 POČÁTKY RUSKO-JAPONSKÝCH DIPLOMATICKÝCH STYKŮ A JEJICH VÝVOJ NA OSTROV SACHALIN	14
3.1 Společná okupace ostrova Sachalin	14
3.2 Petrohradská dohoda 1875 a její dopad na ostrov Sachalin	17
4 POČÁTKY JAPONSKÉHO EXPANZIONISMU	20
4.1 Reformy meidži a jejich dopad na vývoj v oblasti Dálného východu	20
4.2 Rusko-japonská válka mezi lety 1904–1905	23
5 PORTSMOUTHSKÁ DOHODA A NÁSLEDNÝ VÝVOJ NA SACHALINU	26
5.1 Japonské osidlování jižní části Sachalinu v průběhu a po skončení rusko-japonské války	28
5.2 Severní část ostrova Sachalin po roce 1905	30
6 SITUACE NA SACHALINU PO RUSKÉ REVOLUCI V ROCE 1917 ...	33
6.1 Říjnová revoluce v Rusku	33
6.2 Vývoj na Sachalinu v meziválečném období	33
7 ZÁNİK JAPONSKÉ PREFEKTURY KARAFUTO	39
7.2 rusko-japonské vztahy v období druhé světové války	39
7.3 Situace na Sachalinu po roce 1945	43

8 RUSKO-JAPONSKÉ VZTAHY V PROBÍHAJÍCÍ BIPOLÁRNÍ KONFRONTACI A JEJICH DOPAD NA OSTROV SACHALIN	46
8. 1 Sanfranciská mírová smlouva.....	46
9 ZÁVĚR.....	52
10 SEZNAM LITERATURY	56
11 RESUMÉ	64
12 PŘÍLOHY.....	65

1 ÚVOD

Rusko-japonské vztahy jsou od první poloviny devatenáctého století negativně ovlivněny sporem o teritoriální vymezení hranic v Ochotském moři¹. Jedná se především o čtyři hlavní Kurilské ostrovy (Kunašir, Iturup, Šikotan a Habomaj), jenž leží v jižní části souostroví Kurily, a ostrov Sachalin (Miller 2004: 1–5). Této bakalářské práci bude většina pozornosti věnována podlouhlému ostrovu Sachalin v kontextu výše zmíněné problematiky rusko-japonských vztahů.

Největší ruský ostrov Sachalin tvořící pomyslný most mezi Japonskem a asijským kontinentem představuje díky své poloze, rozloze (přes 72 000km²), bohatým nalezištím ropy a zemního plynu, stejně tak jako bohatým lovištím ryb, strategicky velmi důležité místo v oblasti Východní Asie. Historicky má ostrov Sachalin zkušenosti s čínskými, japonskými a ruskými osadníky (Stephan 1970: 1090).

Rusové a Japonci si jeho strategického a obranného potenciálu začali všimnout již v průběhu 17. století, kdy započaly jejich první objevy. Od poloviny 18. století zde můžeme zaznamenat první střety ruských a japonských kolonizátorů, které následně vedly k uzavření několika smluv a dohod týkajících se vymezení sfér vlivu na Sachalinu. Od roku 1855, kdy byla podepsána Šimodská dohoda, která deklarovala společnou okupaci, až do roku 1947, kdy byla vytvořena nová administrativní oblast, byly všechny smlouvy pozměňovány na základě moci, kterou jeden či druhý aktér v jednotlivých dekadách disponoval.

¹ Důsledkem teritoriálního sporu je fakt, že oba státy od skončení druhé světové války spolu neuzavřely mírovou smlouvu, což znamená, že jsou stále de iure ve válečném konfliktu (BBC 2013).

V roce 1951 se Japonsko vzdalo svých nároků na území prostřednictvím podepsání mírové smlouvy v San Franciscu (San Francisco Peace Treaty 1951), což pro tento dlouholetý teritoriální konflikt znamenalo, že Sachalin byl definitivně zařazen pod ruskou sféru vlivu (Stephan 1970: 1091–1100; Ivings 2014: 20–22).

V současné době se spor mezi Ruskem a Japonskem o ostrov Sachalin dostal do latentní fáze. Japonsko již nevznáší tak silné nároky na území jako v minulosti a spíše se soustředí na společné ekonomické projekty Sachalin-1 a Sachalin-2, jenž byly vytvořeny za účelem těžby ropy a zemního plynu při pobřeží v severní části Sachalinu, respektive 15 kilometrů od pobřeží ostrova v Severním pacifickém oceánu (Sakhalin Energy 2014).

Cílem této bakalářské práce bude analýza toho, jakým způsobem figuruje ostrov Sachalin v rusko-japonských vztazích. Cíl naplním prostřednictvím postupného zodpovídání několika otázek: jaké jsou hlavní motivy k podmanění si ostrova obou stran? Jaké argumenty obě strany vznášejí či v minulosti vznášely na podporu svých nároků? Jaké byly hlavní historické mezníky vývoje ostrova v kontextu vztahu obou států? Jak se modifikovala situace na ostrově v závislosti na moci obou aktérů v jednotlivých dekadách? Téma své bakalářské práce pojednám i optikou konfliktního cyklu.

Šárka Waisová definuje konflikt jako „[s]ociální vztah mezi dvěma či více aktéry, kteří mohou postupně měnit své zájmy, cíle, chování a jednání“ (Waisová 2005: 49). V důsledku těchto změn dochází k proměně dynamiky konfliktu. Pomocí tzv. konfliktního cyklu můžeme zpozorovat proměny intenzity konfliktu v čase a následně definovat jeho jednotlivá stádia (Waisová 2005: 49).

Kapitoly bakalářské práce budou strukturovány především na základě historických mezníků vývoje na Sachalinu. Nicméně v první části se zaměřím na představení vybraných geografických a geopolitických aspektů tohoto ostrova, jelikož díky jeho strategické poloze vznikl následný spor.

Druhá kapitola bude věnována Šimodské dohodě a s tím spojenému termínu společná okupace, což znamenalo, že se oba státy od roku 1855 prostřednictvím této dohody zavázaly k respektování přítomnosti druhého aktéra, přičemž mezi nimi nebyla stanovena pevná hranice. Takovéto řešení se však o pár let později ukázalo jako problematické, neboť došlo k několika střetům mezi ruskými a japonskými osadníky. Třetí kapitola bude pojednávat o Petrohradské dohodě z roku 1875, což byla reakce na zaostalost Japonska a s tím spojeného nedostatku finančních a materiálních prostředků na ovládnutí celého Sachalinu na úkor Ruska. Díky Petrohradské dohodě získalo celý ostrov Rusko výměnou za předání pásu Kurilských ostrovů Japonsku. Čtvrtá kapitola bude věnována reformám meidži, jenž měly za následek, že se z dříve zaostalého Japonska stával silný a moderní stát s ambicemi k expanzi. Důsledkem výše zmíněných reforem proběhla mezi lety 1904–1905 rusko-japonská válka, která skončila vítězstvím Japonska a měla dopad na zdejší situaci. I když mělo Japonsko po drtivém vítězství ambice anektovat celý ostrov, získalo díky Portsmouthské dohodě pouze jeho jižní část, kterou od této doby nazýváme Karafuto. Podmanění si jižní části Sachalinu mělo silný vliv na zdejší strukturu obyvatelstva, jelikož do nové kolonie začala proudit značná část osadníků původem z Japonska. Další kapitola bude pojednávat o tom, jakou úlohu v kontextu ostrova sehrála revoluce v Rusku, jež proběhla v roce 1917. Japonsko stvrdilo své teritoriální ambice tím, že začalo okupovat severní část Sachalinu. To vedlo k řadě konfliktů mezi partyzány Rudé armády a japonskými vojsky. Předposlední část bakalářské práce bude informovat o tom, jaký dopad mělo na ostrov Sachalin členství Sovětského svazu ve vítězné koalici ve druhé světové válce. Zde budu pojednávat o vpádu vojsk Rudé armády na ostrov Sachalin v roce 1945 a o následném vytvoření nové administrativní podoby, která je platná dodnes. V poslední kapitole se zaměřím na důsledek podepsání mírové smlouvy v San Franciscu v roce 1951, čímž se Japonsko vzdalo nároků na zkoumané území. Sachalin oficiálně připadl do ruské sféry vlivu a od té doby Japonsko nevznáší tak silné nároky na území jako v minulosti a spíše se soustředí na ekonomické aktivity, které vykonává společně

s Ruskem. Taktéž v této kapitole nastíním situaci, která na Sachalinu panuje dnes. V jednotlivých kapitolách budu sledovat výše položené otázky.

Při zpracování tohoto textu jsem se mohl opřít o značné množství zdrojů, především anglicko-jazyčných odborných článků. Taktéž bylo možné využít primární prameny, respektive dokumenty zahraniční politiky Japonska. Následně k důkladnějšímu popsání ekonomických aktivit posloužily oficiální internetové stránky Sakhalin-1 a Sakhalin-2.

2 GEOGRAFICKÉ A GEOPOLITICKÉ ASPEKTY OSTROVA A RANÁ HISTORIE JEHO OSIDLOVÁNÍ

Největší ruský ostrov Sachalin je díky své strategické poloze, obrovské rozloze a nezanedbatelnému množství nerostného bohatství² považován za velmi důležité místo v oblasti Východní Asie. Nachází se mezi Japonskem a asijským kontinentem a dle publikací některých autorů zde tvoří tzv. přirozený most (Stephan 1970: 1090). Od kontinentu je oddělen Tatarským průlivem, který v nejužším bodě představuje vzdálenost pouhých sedmi kilometrů. Ze severní části kontroluje přístup do ústí řeky Amur, jenž tvoří důležitou dopravní tepnu v regionu Východní Asie. Nejižnější část ostrova je La Pérousůvým průlivem oddělena přibližně čtyřiceti kilometry od japonského ostrova Hokkaido³. Ostrov Sachalin je ze severu a východu omýván Ochotským mořem, ze západu pak mořem Japonským (Friis 1939: 55; Logan 1945: 209). Sachalin disponuje rozlohou přes 72 000 km², čímž spadá do kategorie největších ostrovů ve sledované oblasti Dálného východu. Je specifický pro svůj atypický vzhled díky nepoměru mezi jeho délkou a šířkou (Logan 1945: 209).

Historie jeho osidlování je spojena s Čínou, Ruskem a Japonskem. Čína jako první získala s tímto v pozdější době problematickým ostrovem kontakt. První dochované prameny pochází z dynastie Tchang již z prvního století našeho letopočtu. Poté v letech 1368-1644 za dynastie Ming bylo ve městě Tyr, poblíž ústí řeky Amur, vytvořeno administrativní centrum, z čehož plynulo, že Sachalin spadal pod čínskou sféru vlivu. Nicméně postupem času ztráceli Číňané v oblasti

²Důkazem je fakt, že se zde ročně vytěží v průměru tři miliardy barelů ropy a přibližně bilion kubických metrů zemního plynu, což v praxi představuje zajištění komodity v podobě zemního plynu pro 24 milionů domácností (Shell nedatováno; Gazprom 2018).

³Rusko v nedávné době navrhlo japonské straně plán na vytvoření silničního a železničního mostu, který by propojil jižní část Sachalinu s japonským ostrovem Hokkaido (Siberian Times 2018).

postavení, což umožnilo již výše zmíněným aktérům, tedy Japonsku a později Rusku Sachalin osidlovat (Stephan 1970: 1091).

Čínský mocenský úpadek v oblasti Sachalinu zapříčinil budoucí teritoriální spory mezi Ruskem a Japonskem. Japonští a ruští představitelé tvrdili, že to byla právě jejich země, která jako první Sachalin objevila, čímž jim automaticky vznikalo právo na obsazení celé územní jednotky. Nicméně důkazy o těchto argumentech není doposud možné dohledat. První zaznamenané japonské a ruské průzkumné mise započaly až v průběhu 17. století. Japonská mise proběhla roku 1635 a měla za úkol probádat oblast jižního Sachalinu. Mořeplavec Ivan Moskvitin, jenž reprezentuje první ruský kontakt s ostrovem, zmapoval oblast Sachalinu v průběhu plavby Tatarským průlivem v roce 1640. Postupem času se oba národy snažily ostrov ovládnout kvůli jeho geostrategickému potenciálu (Stephan 1970: 1091; Ivings 2014: 20–22). V této době byl Sachalin řídce osídlen původními etniky Ainu, Nivchů a Oroků, což byl předpoklad pro bezproblémovou expanzi (Vassiliouk 2012: 4).

V rámci konfliktního cyklu hovoříme od počátku devatenáctého století o latentní fázi, neboť si oba aktéři začali uvědomovat spor o nedělitelný statek v podobě ostrova Sachalin. Konflikt mezi Ruskem a Japonskem se následně přetransformoval do fáze eskalace, kdy z důvodů neochoty ustoupit ze svých nároků, došlo mezi oběma státy k řadě střetů. Příkladem byly násilné vpády ze strany ruských nájezdníků na vesnice s původním japonským etnikem v letech 1806 a 1807 (srov. Waisová 2005: 50–51; Hitchcock 1971: 279). Relativní deeskalaci konfrontace na území Sachalinu mezi Ruskem a Japonskem můžeme zaznamenat v důsledku Krymské války, jenž proběhla mezi lety 1853–1856. Ruská zahraniční politika odvracela svou pozornost od problémů na Dálném východě a spíše soustřeďovala své zájmy do dění na evropské scéně (Vassiliouk 2012: 4). Této situace rázem využila japonská vláda, jelikož přišla s ambiciózním návrhem týkající se Sachalinu a pásma Kurilských ostrovů. Celé pásmo zmíněných ostrovů mělo spadnout pod japonskou sféru vlivu, Sachalin

měl zůstat prozatím neutrální. Návrh byl akceptován ze strany Ruska, což dokazovalo jeho omezenou přítomnost v prostoru Severovýchodní Asie, a formálně stvrzen v roce 1855 prostřednictvím Šimodské dohody (Vassiliouk 2012: 4).

Neexistence jakékoliv hranice v oblasti Sachalinu a s tím spojené vytvoření neutrálního území však v praxi znamenalo, že byl ostrov současně dobýván Ruskem a Japonskem. Proto v tomto případě v kontextu Sachalinu hovoříme o tzv. společné okupaci, jejíž podstata spočívala v akceptaci druhého aktéra na ostrově (Stephan 1970: 1092–1093).

3 POČÁTKY RUSKO-JAPONSKÝCH DIPLOMATICKÝCH STYKŮ A JEJICH VÝVOJ NA OSTROV SACHALIN

3.1 Společná okupace ostrova Sachalin

Po konci Krymské války můžeme v regionu Severovýchodní Asie zpozorovat značné změny. Rusku, v čele s carem Alexandrem II., bylo již bez omezení umožněno přesunout svou pozornost do zmíněné strategické oblasti⁴. Zvyšující se vojenská přítomnost v podobě budování několika vojenských základen na Sachalinu mezi lety 1855–1870 potvrzovala reaktivaci ruské expanzionistické zahraniční politiky v této oblasti, a stejně tak vyvolávala značné obavy o svou bezpečnost ze strany Japonska (Vassiliouk 2012: 4).

Existence ruské reálné hrozby nutila japonské představitele k větší angažovanosti v oblasti ostrova, proto požadovali vytvoření hranice procházející padesátou rovnoběžkou. Nicméně japonský návrh byl v této době ze strany silnějšího aktéra odmítnut a nadále tak fungovala společná okupace ostrova Sachalin, která spočívala v tom, že obě strany respektovaly přítomnost druhé země. I přesto, že nebyla stanovena žádná pevná hranice mezi oběma aktéry, Rusko obsadilo severní část ostrova, Japonsko naopak jižní (Ivings 2014: 24). Tento fakt stvrzoval geopolitické zájmy obou států, neboť v této době bylo pro carské Rusko klíčové kontrolovat přístup do ústí řeky Amur, čímž by dále mohlo expandovat a rozšiřovat své území. Pro Japonsko byl charakter ostrova Sachalin výlučně obranný, jelikož svou přítomnost v jižní části udržovalo ve snaze limitovat mocenský vliv Ruska a tím chránit svou bezpečnost.

⁴ Pro Rusko tvořil Sachalin důležitý strategický bod, nejen z hlediska jeho bezpečnosti, ale také proto, že se v této době ruská dálněovýchodní geopolitika obracela směrem k Číně. Pro tyto mocenské zájmy bylo klíčové kontrolovat přístup do ústí řeky Amur, což umožňovala přítomnost v severní části Sachalinu (Vassiliouk 2012: 4).

Udržet bezpečnost Japonska před silnějším Ruskem, které v této době zastávalo nejkladnější postoj k expanzionismu na světě, bylo pro vládu Země vycházejícího slunce velmi složité. Carské Rusko expandovalo, dle slov některých ruských státníků, s cílem zvýšit svou bezpečnost. Po staletí byla ruská bezpečnost považována za synonymum expanze, což představovalo obrovskou hrozbu pro jeho sousedy. Časté války a s tím spojená modernizace ruské armády přispěla k tomu, že Rusko v průběhu 19. století zastávalo pozici jednoho z nejsilnějších států na evropské scéně a tuto pozici chtělo bezpochyby stvrdit i v další oblasti jeho zájmu, respektive v oblasti dálného východu (Kissinger 1997: 143–144).

Naopak Japonsko můžeme ve stejné době považovat oproti Rusku za značně slabší, neboť jeho geografická poloha mu umožňovala vykonávat politiku izolace. Uzavřenost vůči okolnímu světu měla za důsledek, že Japonsko ve všech ohledech zaostávalo v porovnání s aktéry, kteří si jako hlavní zahraničně-politických cíl stanovili expanzi. Změnu v japonské domácí politice iniciovala diplomacie dělových člunů Spojených států amerických počátkem 50. let 19. století. Americká flotila pod velením komodora Matthewa Calbraitha Perryho připlula do Tokijské zátoky a prostřednictvím vojenských hrozeb donutila Japonsko navázat politické a ekonomické styky. Neschopnost čelit americké technologické převaze vedla k vytvoření opozice v japonském politickém systému, jež požadovala zrušení tehdejšího feudálního Tokugawského šógunátu a následné obnovení císařské moci. Tento požadavek byl splněn a od roku 1868 můžeme dále zaznamenat zásadní vnitropolitické reformy meidži, které vedly ke skutečnosti, že se z Japonska stal silný a moderní stát západního typu (Pečenka, Luňák a kol 1999: 304; Cabada 2011: 245).

Sílicí moc Japonska se na dění na Sachalinu původně příliš neprojevovala, jelikož pro novou vládu, již v čele s císařem Mutsuhitem, nepředstavovalo toto území hlavní bod zahraničně-politických zájmů.

Existovala řada soukromých japonských projektů s cílem osídlit oblast Sachalinu, nicméně bez podpory japonské vlády ztroskotaly. Příkladem byla výprava v čele s Okamotoem Kensukem, kdy celá skupina kolonizátorů v důsledku nemocí zemřela (Ivings 2014: 24).

Diametrálně odlišnou zahraniční politiku ve spojitosti se Sachalinem můžeme zaznamenat ze strany carského Ruska. Strategický potenciál Sachalinu se pro tuto zemi s neutuchajícími expanzionistickými tendencemi zvýšil v důsledku podepsání Ajgunské smlouvy v roce 1858, jelikož díky ní Rusko upevnilo svou pozici na úkor říše Čching v oblasti ústí řeky Amur. Pro zabezpečení splavnosti této důležité řeky byla kontrola nad nedalekým Sachalinem nezbytná. Proto zde Rusko začalo zvyšovat svou vojenskou přítomnost prostřednictvím budování dalších vojenských základen (Moodgal 2006: 81; Ivings 2014: 26).

V období nepříteli šťastné společné okupace ostrova můžeme zaznamenat první konflikty mezi oběma aktéry. Rusko a Japonsko nebyly, v důsledku neexistence hranice rozdělující jejich sféry vlivu, schopny se dohodnout, která země má v jednotlivých částech Sachalinu práva na lov, těžbu a budování dalších osad. Násilnosti, které proběhly mezi ruskými a japonskými osadníky si vyžádaly dvě oběti (Ivings 2014: 26). Tato skutečnost dokazovala neefektivitu společné okupace a vyžadovala revizi. Vyjednávání ohledně nového uspořádání na Sachalinu byla v této době neúspěšná. Příkladem byl japonský návrh týkající se prodeje ostrova Rusku za dva miliony jenů, nicméně plán byl ze strany silnějšího aktéra odmítnut. Po zdoluhavých a neúspěšných jednání se nakonec našlo řešení, se kterým souhlasily obě strany (Ivings 2014: 26).

V roce 1875 obě země uzavřely Petrohradskou dohodu, která spočívala v předání pásu Kurilských ostrovů Japonsku, a naopak Rusko formálně získalo celý ostrov Sachalin (Corenburg 2012: 1).

I když se již vědělo o ekonomickém bohatství, kterým ostrov disponoval, pro Japonsko nepředstavovala tato územní jednotka hlavní cíl jeho startující expanzionistické politiky. Navíc možnost otevřeného vojenského konfliktu se značně silnějším protivníkem umocňovala iniciaci zmíněné smlouvy a s tím spojené soustředění se na nové domácí reformy, jež následně vedly ke zvýšení mocenského postavení Japonska v rámci mezinárodního systému (Ivings 2014: 27–28)

3. 2 Petrohradská dohoda 1875 a její dopad na ostrov Sachalin

Petrohradskou dohodou získalo tento podlouhlý ostrov pod svou suverenitu Rusko, nicméně Japonsku bylo umožněno udržet některá privilegia, jimiž disponovala před rokem 1875 (Njoroge 1985: 500; Stephan 1971: 76). Dle článku 5 Petrohradské smlouvy mohli japonští rybáři v souladu s jurisdikcí i nadále vykonávat ekonomickou činnost bez většího omezení, což zapříčinilo, že Japonsko profitovalo, aniž by muselo investovat finanční prostředky spojené s přímou správou a mohlo se tedy plně soustředit na svou vnitropolitickou situaci. Díky výše zmíněnému článku bylo Japonsku umožněno lovit v ruských teritoriálních vodách, konkrétně v oblasti přístavního města Korsakov, kam později začala proudit z důvodů zaměstnání značná část japonských osadníků⁵ (Stephan 1971: 76).

Území Sachalinu bylo krátce po roce 1870 téměř neosídlené. Výjimku představovaly pouze domorodá obydlí a ruské osady, jež byly vybudované v důsledku začínajících projektů zaměřujících se na zemědělství a těžbu mědi. Tato skutečnost přispěla k tomu, že Rusko téměř ihned využilo nově získané teritorium jako trestaneckou kolonii (Vassiliouk 2012: 5). V době, kdy Sachalin spadal výlučně pod kontrolu absolutistické monarchistické formy vlády samoděržaví, začalo hromadné osidlování nově získané územní jednotky.

⁵V roce 1875 pracovalo na Sachalinu ve městě Korsakov 300 Japonců a v průběhu dalších let se jejich počet nadále rapidně zvyšoval. V roce 1904 jich zde působilo 7 000 (Stephan 1971: 76).

Dle profesora Sachalinské univerzity Mikhaila Vysokova můžeme mezi lety 1875–1905 zaznamenat nárůst počtu emigrantů, především ruských trestanců, o třicet až čtyřicet tisíc⁶ (Vassiliouk 2012: 5).

Rusko, dle historika Johna Stephana specializujícího se na oblast Dálného východu, vysílalo na Sachalin trestance především z ekonomických důvodů. V této době se na základě podrobných průzkumů potvrdilo obrovské množství nerostných surovin⁷. Zásadním problémem bylo řídké osídlení ostrova, respektive nedostatek pracovní síly, proto Rusko reagovalo na tuto skutečnost vysláním desítek tisíců trestanců s cílem využít zdejší nezanedbatelný ekonomický potenciál (Stephan 1971: 67).

Období ruské správy ostrova Sachalin a současné vytvoření nejznámější a nejvýznamnější trestanecké kolonie v oblasti Severovýchodní Asie můžeme dle slov již zmíněného historika Johna Stephana považovat za tzv. temné roky, čímž reagoval na neblahou situaci zdejších osadníků⁸. V těchto třech dekádách můžeme Sachalin považovat za území, kde nikdo nechtěl žít. Důvodem byly nepříznivé podmínky podpořené špatnou ekonomickou situací⁹ (Stephan 1971: 65).

⁶Tento pozoruhodný nárůst obyvatel však nebyl způsoben jen přílivem ruských trestanců. Po Petrohradské dohodě začali ostrov osidlovat i svobodní osadníci z ostatních státních útvarů východní Evropy (Stephan 1971: 71).

⁷Předpokládalo se, že Sachalin disponuje podobným množstvím mědi jako Wales, ropy jako Baku a že rybářský potenciál je stejně vysoký jako v pobřežních vodách Nového Foundlandu, což představovalo možnost zisku obrovských finančních prostředků (Stephan 1971: 74).

⁸ Argument nelehkých podmínek místních obyvatel je taktéž stvrzen v díle jednoho z nejvýznamnějších literárních autorů 19. století, konkrétně Ostrov Sachalin od Antona Pavloviče Čechova.

⁹Tato skutečnost je umocněna výrokem Sachalinského guvernéra Generála Konovice, který v roce 1890 prohlásil: „Každý chce odsud utéct – trestanci, osadníci a dokonce i úředníci“ (Stephan 1971: 65).

Jedním z hlavních důvodů, proč Rusko vysílalo na Sachalin trestance, byla snaha využít zdejší ekonomický potenciál. Avšak tento cíl se z počátku nepodařilo naplnit a pokusy o získání nerostného bohatství můžeme považovat za neúspěšné (Stephan 1971: 72–73). Rusko nebylo schopno těžít ropu, jež byla objevena v roce 1880, v dostatečně možné míře. O větší těžební aktivitě v souvislosti s ropou můžeme hovořit až s koncem rusko-japonské války v roce 1905 (Ivings 2014: 30). Jediným perspektivním odvětvím, které v době ruské trestanecké kolonie zajišťovalo mateřské zemi relativní množství finančních prostředků, byla těžba mědi¹⁰.

¹⁰I přesto, že měď zajišťovala Rusku finanční prostředky, potenciál v souvislosti s tímto nerostným bohatstvím nebyl plně využit. Dle průzkumů se předpokládalo, že by se ročně mohlo vytěžit přibližně 36 000 tun mědi, nicméně reálné vytěžené množství se nepřiblížilo ani polovině těchto odhadů (Stephan 1971: 73).

4 POČÁTKY JAPONSKÉHO EXPANZIONISMU

Japonské tendence k expanzionismu následují v období po restauraci reforem meidži. Ve druhé polovině devatenáctého století se Japonsko otevírá světu, čímž začíná éra modernizace této země. Tento fakt poté vede k tomu, že se z něj o několik desítek let později stane více než rovný soupeř v rusko-japonském zápase o rozšíření svého teritoria v oblasti Dálného východu.

4. 1 Reformy meidži a jejich dopad na vývoj v oblasti Dálného východu

Počátky proměn japonské domácí politiky započaly reformním hnutím meidži v roce 1868 (Wilson 1983: 407). Japonsko se rozhodlo transformovat feudální řád s cílem zabránit kolonizování své země ze strany silnějšího aktéra, tak jako tomu bylo v Asii. Reformy započaly přijetím ústavy dle prusko-německého vzoru a změn se také dočkal právní řád. Byla zvýšena míra gramotnosti v důsledku mohutného rozvoje vzdělávání. Díky odhodlaní plnit národní slogan fukoku kjohej, v překladu „bohatá země se silnou armádou“, se začal rozvíjet moderní bankovní systém a stejně tak se podle západního vzoru transformovala armáda, policie apod. (Kennedy 1996: 257, Cabada 2011: 245).

Japonsko se dočkalo pomoci ze strany Velké Británie a Pruska. Velká Británie, která zastávala pozici světové námořní velmoci, disponovala stejnou geografickou výhodou jako Japonsko, proto bylo japonské zbrojení inspirováno z principů britských, tedy s cílem vytvořit silné námořnictvo. Japonští představitelé však díky dalším geopolitickým zájmům nevěnovali pozornost pouze námořnictvu (Kennedy 1996: 258).

Do této budoucí regionální mocnosti v oblasti Dálného východu byli taktéž pozváni experti z pruského generálního štábu, kteří se postarali o zrestaurování vojska pozemního.

Proces modernizace japonské armády byl dále zefektivněn vysíláním důstojníků do vojenských a námořních akademií do výše zmíněných zemí. Získané znalosti poté praktikovali v ozbrojeném sboru Japonska¹¹. Rozvoj zaznamenal taktéž japonský těžký průmysl, jenž byl nezbytnou součástí pro modernizaci vojenských technologií (Kennedy 1996: 258).

Můžeme konstatovat, že na zrod aktivní japonské expanzionistické politiky v rámci regionu dálněvýchodním měly dopad dva faktory a oba byly spojené s modernizací země. První byl podněcován japonskou touhou rozšířit své území do Východní Asie, nejenom z bezpečnostních důvodů, ale taktéž pro získání velmocenského statutu¹². Nicméně důležitější faktor byl ekonomický, respektive vize zisku přírodních surovin, kterých byl v Japonsku silný nedostatek. Pro zajištění plynulého chodu rostoucího odvětví těžkého průmyslu bylo pro Zemi vycházejícího slunce nezbytné si obstarat dostatečné množství nerostného bohatství (Kennedy 1996: 257; Lockwood 1956: 38).

Po uplynutí přibližně třiceti let od počátků zmíněných reforem, respektive modernizace celé země, již můžeme považovat Japonsko ve spojitosti s expansionismem za aktivního aktéra v oblasti Dálného východu. Prvním soupeřem, jenž prověřil sílu transformované japonské armády, se stala v této době mocensky slábnoucí Čína (Cabada 2011: 245; Kennedy 1996: 260).

¹¹Tato skutečnost velmi pomohla Japonsku k vítězství v rusko-japonské válce (viz níže), jelikož jedním z faktorů, který výrazným způsobem přispěl k jeho vítězství, byla skvěle odvedená práce japonských důstojníků (Kennedy 1996: 260).

¹²Expanze států byla, kromě vize zisku nerostného bohatství, podněcována psychologickým hlediskem. Pro země, jež chtěly být v rámci mezinárodního systému chápány jako mocnosti, bylo nesmírně důležité mít kolonie. Každý významný stát jimi disponoval, proto Japonsko s cílem dosáhnout velmocenského postavení, zahájilo politiku expanze.

Mezi lety 1894–1895 proběhl vojenský konflikt mezi oběma aktéry, kdy Japonsko potvrdilo svou vzestupnou vojenskou sílu a Číně uštědřilo drtivou porážku. Následně formou Šimonosecké mírové smlouvy získalo Japonsko dvě území, konkrétně Tchaj-wan¹³ a strategický poloostrov Liao-Tung¹⁴ (Chen 1977: 61). Dále posílilo svou pozici v oblasti Dálného východu, když si ve výše zmíněné smlouvě zajistilo na úkor Číny výlučné právo na podmanění si Koreje (Cabada 2011: 246).

Porážkou Číny potvrdilo Japonsko pozici nejsilnějšího aktéra v regionu Dálného východu. Navíc díky alianci, jež uzavřelo v roce 1902 s Velkou Británií, získalo spojence, který se zavázal k nevměšování se do japonských sfér vlivu. Dohodou vytvořenou v tomto roce obě země vymezily své hranice v oblasti Východní Asie¹⁵ (Cabada 2011: 246). Pro Japonsko to znamenalo, že její ambice v Koreji neohrozí žádný silnější aktér. Navíc se mohlo soustředit na další kroky své nastartované expanzionistické politiky v rámci Dálného východu a s plným nacionalistickým odhodláním se zapojit do následujícího konfliktu s carským Ruskem, jehož výsledek byl stěžejní pro další vývoj nejen na ostrově Sachalin (Kennedy 1996: 260).

¹³Díky obsazení Tchaj-wanu získalo Japonsko přístup k těžbě nerostného bohatství (především mědi a monazitu), kterých mělo silný nedostatek. Následně tyto přírodní zdroje mohlo využít v souvislosti s jeho startující kapitalistickou politikou (Chen 1977: 61; Česká geologická služba 2015).

¹⁴Pro Japonsko spočívala strategičnost tohoto území ve vzdálenosti ke korejskému poloostrovu, kam později směřovaly další kroky jeho expanze (Chen 1977: 61).

¹⁵Když ministr zahraničí Velké Británie lord Landsdown inicioval tuto dohodu, ohromil tím celý mezinárodní systém, jelikož to bylo poprvé od dob francouzského kardinála Richlieua a jeho dohody s Osmanskými Turky, kdy evropská země vytvořila alianci se zemí, jež nebyla součástí evropského koncertu (Kissinger 1999: 195).

4. 2 Rusko-japonská válka mezi lety 1904–1905

Rusko-japonské vztahy zaznamenaly na konci devatenáctého století prudké ochlazení. Rusko bylo po skončení čínsko-japonské války, která skončila ve prospěch Japonska, nuceno s ohledem na své národní zájmy, zvýšit svou přítomnost v regionu Dálného východu, což učinilo prostřednictvím výstavby železnice v severovýchodní Číně v rozmezí let 1897–1903 a obsazením strategického přístavu port Arthur. Tyto kroky se však střetávaly s ambicemi Japonska, které s ohledem na jeho vzestupnou sílu, můžeme považovat za nastupující regionální velmoc. Japonsko ihned označilo budování ruské východočínské železnice a další ruské expanzionistické aktivity ve Východní Asii za bezprostřední ohrožení jeho bezpečnosti (Churgov 2005).

Zvyšující se mocenské zájmy Ruska a Japonska na Dálném východě následně vedly k tomu, že oba aktéři vedli spory ohledně vymezení sfér vlivu, především v Koreji a Mandžusku (Pečenka, Luňák a kol. 1999: 430). Ochlazení jejich vztahů bylo navíc umocněno, když Rusko s podporou Německa a Francie donutilo Japonsko prostřednictvím intervence tří mocností k navrácení strategického poloostrova Liao-Tung zpět Číně (Connaughton 2004: 17; U. S. Department of State 2001).

První nenásilné pokusy o celkové zlepšení vztahů mezi oběma aktéry a stejně tak o vyřešení onoho teritoriálního sporu o vymezení sfér vlivu v Koreji a Mandžusku byly iniciovány japonskou vládou. Pro představitele Země vycházejícího slunce byla kontrola nad zmíněnými územími důležitá z hlediska jeho národní bezpečnosti a zdejší ruská angažovanost vyvolávala ze strany Japonska značné obavy¹⁶ (Komura 1903: 4).

¹⁶ Japonské obavy o jeho bezpečnost byly oprávněné. Rusko od roku 1900 okupovalo Mandžusko a netajilo se ambicemi o podmanění si celého asijského kontinentu. Navíc počátkem 20. století zvýšilo svou námořní přítomnost v Pacifickém oceánu (Bartlett 2008: 13).

Napjaté vztahy mezi Ruskem a Japonskem se nepodařilo vyřešit diplomatickou a nenásilnou cestou, jelikož se císařské Japonsko po několika nezdařených jednáních rozhodlo ke kroku, jenž překvapil všechny aktéry v mezinárodním systému. V roce 1904 hovoříme o eskalaci konfliktu v rámci rusko-japonských vztahů, jelikož ani jedna strana nechtěla ustoupit ze svých požadavků. Japonsko stáhlo své diplomaty z Ruska a následně prostřednictvím jeho silného loďstva zaútočilo na hlavní ruskou námořní základnu na Dálném východě Port Arthur, bez toho aniž by Rusku formálně vyhlásilo válku (Pečenka, Luňák a kol. 1999: 430). O den později obsadila japonská armáda korejské hlavní město a následně, již formálně, vyhlásila Rusku válku (Kowner 2007: 22).

I přes očekávání, že Rusko uplatní své zkušenosti z boje, stejně tak svou lidskou i materiální převahu, tak se nečekaným vítězem této války stalo Japonsko¹⁷, když v rozhodující bitvě u Cušimy v roce 1905, námořnictvo admirála Toga zničilo ruské lodě (Kennedy 1996: 260). Výsledek války, jež můžeme označit za vítězství moderního Japonska, silně ovlivnily ruské logistické problémy (Wilson 1999: 160).

Rusko nebylo, v důsledku obrovské vzdálenosti mezi centrem a regionem Dálného východu, schopno zajistit dostatek prostředků nezbytných pro válku. Naopak Japonsko zahájilo již v průběhu diplomatických jednání, která proběhla po ruském okupování Mandžuska, rozsáhlé budování loďstva a armády¹⁸. Díky tomu se Japonsku podařilo potopit ruské lodě a navíc materiálně podpořit své pozemní vojsko, jež zaznamenalo řadu důležitých vítězství na asijském kontinentě (Kennedy 1996: 260).

¹⁷Výrok „odvážné Japonsko napadlo ruského medvěda“ dokazovalo, že Japonsko bylo v této válce outsiderem. Jeho následné vítězství bylo mnoha experty hodnoceno jako překvapivé (Shimazu 2008: 34).

¹⁸ Je nutné zmínit, že bez finanční podpory ze strany Velké Británie a USA by Japonsko nebylo schopno zesílit své ozbrojené složky a tedy dovézt tuto válku do vítězného konce.

V souvislosti s japonským vítězstvím nesmíme dále opomenout britsko-japonskou alianci, díky níž do konfliktu nevstoupil žádný jiný aktér. Francie, jejíž zahraniční politika se v této době naklonila k Rusku, což bylo potvrzené vytvořením aliance po japonském vítězství v čínsko-japonské válce, neměla zájem na tomto dálněvýchodním konfliktu fyzicky participovat¹⁹(Kennedy 1996: 260).

¹⁹ Francie podporovala Rusko v této válce pouze formou finančních půjček, na kterých bylo Rusko ve spojitosti s rusko-japonským konfliktem závislé (Long 1974: 213).

5 PORTSMOUTHSKÁ DOHODA A NÁSLEDNÝ VÝVOJ NA SACHALINU

Urovnání tohoto vojenského střetu proběhlo v roce 1905 ve městě Portsmouth, které se nachází na východním pobřeží Spojených států amerických. Portsmouthskou dohodou, jež byla iniciována americkým prezidentem Theodorem Rooseveltem, získalo Japonsko pod svou kontrolu jižní část Sachalinu, část severní zůstala součástí ruského impéria (Corenburg 2012: 1; Portsmouth Peace Treaty 2005). Díky zásahu třetí strany, která oba aktéry donutila uzavřít příměří, můžeme hovořit o fázi deeskalace konfliktu (srov. Waisová 2005: 54).

Po vyhrané válce si Japonsko z pozice vítěze ve zmíněném vojenském střetu sice nárokovalo celý ostrov²⁰, nicméně jejich požadavku nebylo vyhověno a nakonec japonská vláda přistoupila k návrhu, kdy byla vytvořena nová hranice mezi oběma aktéry protínající padesátou rovnoběžku. Japonsku navíc bylo umožněno spravovat území Kurilských ostrovů (viz příloha č. 1) (Vassiliouk 2012: 6).

Theodor Roosevelt, který se postaral o iniciování mírové dohody²¹, praktikoval geopolitický realismus. Obě válčící strany podepsaly smlouvu, jež omezila vítězství Japonska a současně zachovala dálněvýchodní rovnováhu. I přesto, že v Asii bylo pro zájmy Spojených států považováno za největší hrozbu Rusko, Roosevelt nechtěl, aby bylo vyloučeno ze systému mocenské

²⁰Jejich nároky prokazovala skutečnost, že měsíc před podepsáním zmíněné mírové smlouvy, která se postarala o vytvoření hranice protínající padesátou rovnoběžku, okupovala japonská vojska i severní část a následně vytvořila prozatímní civilní administrativu (Karafuto minsei sho) ve městě Korsakov (Stephan 1971: 86).

²¹Za přípravu mírové dohody, jež urovnala spor mezi Ruskem a Japonskem na Dálném východě, dostal 26. prezident Spojených států amerických v roce 1906 Nobelovu cenu za mír (Portsmouth Peace Treaty 2005).

rovnováhy²². Iniciací této smlouvy, v níž se Japonsko muselo smířit s omezeným splněním jeho požadavků, Roosevelt předešel přílišnému posílení moci Japonska v oblasti Dálného východu (Kissinger 1999: 37).

Po roce 1905 mělo Japonsko poprvé v historii možnost spravovat část teritoria Sachalinu. Tato skutečnost byla již uznávána mezinárodním právem, což byl rozdíl oproti dřívějšímu japonskému působení na ostrově (Ivings 2014: 32). Japonsko tedy formálně disponovalo územím v oblasti jižního Sachalinu a tuto část ihned pojmenovalo Karafuto (Stephan 1971: 80). Jak již bylo zmíněno, japonská vláda se s tímto rozdělením nakonec uspokojila i s ohledem na svou postkonfliktní ekonomickou vyčerpanost. Nutno však podotknout, že nové poválečné uspořádání v oblasti Dálného vyvolalo značné znepokojení ze strany některých japonských nacionalistů, jejichž cílem bylo získat po vyhrané válce celé území Sachalinu, část teritoria východně od jezera Bajkal a poloostrov Kamčatka (Hitchcock 1971: 279).

Neschopnost japonské vlády tomuto požadavku dostát považovala část japonské společnosti za národní slabost. Tato situace následně vyústila k několika demonstracím v Tokiu a dalších významných japonských městech, jež byly vedené především patriotickými organizacemi Koku Ryu Kai (Stephan 1971: 81, Hitchcock 1971: 279). V souvislosti s patriotismem je nutné zmínit, že podobné aktivity proběhly po válce z řad vybrané společnosti taktéž v Rusku.

²²Udržení mocenské rovnováhy bylo od osmnáctého století do první světové války hlavním cílem zahraničních politik nejvýznamnějších aktérů v mezinárodním systému (Kissinger 1999: 53). Výjimku nepředstavovaly ani Spojené státy v době prezidentování Theodora Roosevelta (Kissinger 1999: 23). Přílišné oslabení Ruska v oblasti Dálného východu by vytvořilo mocenský vakuum, čehož by využilo Japonsko a následně by mocenská rovnováha byla nabourána.

5. 1 Japonské osidlování jižní části Sachalinu v průběhu a po skončení rusko-japonské války

Japonsko začalo již před rokem 1905, tedy ještě předtím než formálně disponovalo územím v oblasti Sachalinu, osidlovat jeho jižní část²³. Cílem nově nastupující regionální mocnosti Dálného východu bylo přetransformovat etnickou strukturu jižního Sachalinu. V této době dosáhl počet ruských osadníků na území, jež o několik měsíců později označujeme jako Karafuto, tří desítek tisíc, nicméně jejich stav se v průběhu rusko-japonské války postupně radikálně snižoval. Invaze japonských vojsk do nově získané teritoriální jednotky umožnila ruským trestancům pokusy k migraci na nedaleký asijský kontinent. Jejich plán byl velmi podporován japonskou vládou, jelikož pro vytvoření své druhé kolonie bylo nezbytně nutné území nejprve depopulovat (Ivings 2014: 33).

Nedlouho po rusko-japonské válce, konkrétně v roce 1907, získalo Karafuto, na základě imperiálního dekretu, speciální statut prefektury s administrativním centrem ve městě Toyohara. Osidlování tohoto teritoria se počátkem dvacátého století již považovalo za jeden z hlavních cílů japonské politiky, což bylo následně stvrzeno plánem japonského ministerstva pro kolonie. Japonští rezidenti a obyvatelé korejského poloostrova²⁴ byly v řádech tisíců²⁵ relokováni na Karafuto s cílem rozvinout nově získanou územní jednotku, z níž by Japonsko mohlo díky obrovskému množství nerostného bohatství následně profitovat (Vassiliouk 2012: 7).

²³Viz výše zmíněno. V roce 1875 pracovalo v jižní části ostrova 300 Japonců. S příchodem roku 1904 se jejich počet vyšplhal na 7 000 (Stephan 1971: 76).

²⁴Vítězstvím v rusko-japonské válce získalo Japonsko vyhlášením protektorátu kontrolu nad korejským poloostrovem (oficiálně tuto územní jednotku anektovalo až s příchodem roku 1910), což mu následně umožnilo využívat zdejší občany pro jeho další národní zájmy (Vassiliouk 2012: 7).

²⁵Dle výzkumu Světlany Vassiliouk, která se specializuje na problematiku budování identity Karafuta, dosáhl v roce 1906 počet zdejších obyvatel více než 12 000. Převážnou většinu již tvořili Japonci a Korejci (Vassiliouk 2012: 7).

Záměry Země vycházejícího slunce, v podobě tzv. plánu na osídlení Karafuta, nebyly již obranné²⁶. V této době byl pro Japonsko charakter ostrova především ekonomický. Jejich plán spočíval v budování klíčového odvětví průmyslu, rozvoji těžby a následného exportu nerostného bohatství, modernizaci komunikačních sítí (příkladem byla výstavba sedmi set kilometrové železnice či konstrukce několika pozemních komunikací) a s tím spojená výstavba letišť a přístavů, podpoře rybolovu a taktéž zemědělství. Finanční prostředky, jež byly vynaloženy japonskou vládou na zmodernizování Karafuta, následně vedly ke zdejšímu rapidnímu ekonomickému rozvoji. Dle profesora Sachalinské univerzity Mikhaila Vysokova činila v této dekádě velikost japonských investic do zdejšího rozvoje 700 milionů jenů (Vysokov 1996). Hospodářsko-politické kroky japonského ministerstva pro kolonie ohledně rozvoje Karatuta byly navíc podpořeny nemalými investicemi ze stran významných japonských soukromých podnikatelů²⁷ (Stephan 1971: 87; Vassiliouk 2012: 7).

Pro výše zmíněné hospodářsko-politické plány bylo nezbytně nutné disponovat dostatečným množstvím pracovní síly. Japonská vláda učinila několik opatření, díky kterým se jejich záměr podařilo zrealizovat. Nově příchozím osadníkům byla darována půda pro zemědělské účely a navíc byli osvobozeni od placení daní (Stephan 1971: 89). S finanční pomocí japonské vlády byla vybudována koloniální banka, jež pro nové osadníky poskytovala půjčky

²⁶ V průběhu devatenáctého století byla ruská bezpečnost synonymem ruské expanze. Jeho expanzionistické kroky v rámci Dálného východu velmi zneklidňovaly Japonsko. Nicméně fakt, který uvádí Henry Kissinger ve své knize Umění diplomacie „[v]ítězství Japonska nad Ruskem v roce 1905 prakticky zničilo ambice Ruska na Dálném východě“, dokazuje, že se z Japonska v této době stal dominantní regionální aktér a jeho politiky nemusely být iniciovány za účelem obrany japonského území (Kissinger 1997: 199–200).

²⁷ Příkladem významných japonských soukromých investorů, kteří se podíleli na modernizaci Karafuta, byly osoby vlastníci společnosti Mitsubishi a Mitsui. Zde je nutné zmínit, že společnost Mitsui dodnes vlastní 12, 5% podíl akcií, společnost Mitsubishi pak akciový podíl desetiprocentní (Gazprom 2017).

s nízkými úroky. Díky těmto krokům dosáhl v roce 1910 počet obyvatel na Karafutu 41 000 (Stephan 1971: 87).

Od počátků japonské kolonizace jižní části Sachalinu můžeme za perspektivní odvětví označit rybolov a zemědělství, což bylo zapříčiněno několika výše zmíněnými sériemi japonských politik. Neexistence jakýchkoli regulí v souvislosti s těžbou uhlí, mědi a ropy měla za důsledek těžební neefektivitu v takovém množství, v jakém se předpokládalo²⁸. Rozvoj v rámci tohoto odvětví můžeme zaznamenat až později, konkrétně s příchodem roku 1925 (Stephan 1971: 90).

Jak již bylo zmíněno, politiky japonské vlády byly iniciovány především z ekonomických důvodů, tedy s cílem získat nerostné bohatství z oblasti Sachalinu a s tím spojené finanční prostředky. Nicméně zdejší území jim dle amerického historika Williama Lockwooda „[u]možnilo pokračovat v další imperialistické expanzi v rámci Dálného východu“ (Lockwood 1954: 51).

5. 2. Severní část ostrova Sachalin po roce 1905

Po rusko-japonské válce, která omezila ruský vliv ve Východní Asii, se bývalá expanzionistická velmoc musela na základě Portsmouthské dohody uspokojit s redukovanou částí sachalinského teritoria. Musíme však podotknout, že díky zásahu třetí strany, kterou ztělesňuje geopoliticky smýšlející americký prezident Theodor Roosevelt, dopadlo Rusko v souvislosti s teritoriálními změnami po prohraném válečném konfliktu poměrně dobře. Rusku bylo, na základě smlouvy podepsané v roce 1905, umožněno spravovat území Sachalinu severně od padesáté rovnoběžky (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2001).

²⁸Neexistence regulí taktéž vedla k neohledupné těžbě, jež následně vyústila v poškození především uhelných ložisek. Proto japonská vláda zrušila v průběhu roku 1912 všechny dosavadní licence v tomto odvětví a důsledkem toho nemůžeme do roku 1925 hovořit o těžbě nerostného bohatství, jež by Japonsku přinášela očekávaný zisk (viz níže) (Stephan 1971: 89–90).

Po prohrané válce panoval v ruské severní části Sachalinu chaos. Japonská invaze na ostrov již v průběhu vojenského střetu, která proběhla s cílem získat lepší pozici pro následné vyjednávání ohledně teritoriálních změn, měla za důsledek obrovský pokles stavu zdejšího ruského obyvatelstva²⁹. Navíc kvůli ekonomické vyčerpanosti a problémům na domácí scéně nebylo Rusko schopno naplňovat své dřívější dálněvýchodní ambice a stejně tak spravovat teritorium Sachalinu (Ivings 2014: 33).

V důsledku těchto problémů bylo patrné, že systém trestanecké kolonie, který Rusko na Sachalinu praktikovalo po roce 1867, nebude možné dále udržet. Nový guvernér Valuev, jenž spravoval územní jednotku v oblasti severní části ostrova v roce 1906, se vyslovil o zrušení trestanecké kolonie a zároveň požadoval nahrazení trestanců svobodnými osadníky. Tento plán v Petrohradě s nadšením akceptoval car Mikuláš II. a po 47 letech byl systém trestanecké kolonie zrušen. Špatná zdejší pověst z dřívějších let zapříčinila, že na Sachalin dorazilo mezi lety 1908–1914 pouhých 105 rodin. Silnější příliv ruské populace můžeme zaznamenat až v souvislosti s propuknutím první světové války, neboť obyvatelé Sachalinu byli v Rusku osvobozeni od povinné vojenské služby (Stephan 1971: 91–92).

Se značným přílivem nových osadníků, což později představovalo dostatečné množství pracovní síly, započaly první plány s cílem využít ohromné zásoby zdejšího nerostného bohatství. O potencionálním zisku obrovských finančních prostředků se vědělo již v průběhu devatenáctého století, nicméně problém představovala neefektivní práce trestanců a nedostatek financí na zrealizování těchto plánů (Stephan 1971: 92–93). Změna nastala důsledkem přílivu svobodné pracovní síly a zájmu zahraničních aktérů ve formě významného množství investic.

²⁹V roce 1904 dosáhl počet obyvatel na zmíněné územní jednotce 40 000. O rok později byl zaznamenán pokles na pouhých 7 000 (Ivings 2014: 33).

V roce 1908 proběhl na území severní části Sachalinu rozsáhlý průzkum s cílem podrobně zjistit množství nerostného bohatství. Rezervy mědi byly vyčísleny na 36 000 000 tun, stejně tak se objevila nezanedbatelná ložiska zlata, železa a zinku. Zásoby ropy, které se odhadovaly stejným množstvím, jakým disponovalo Baku, upoutaly pozornost Velké Británie, Číny, Německa a samozřejmě Ruska. Společnosti financované německým a čínským kapitálem získaly právo na těžbu tzv. černého zlata při pobřeží Ochotského moře v roce 1908. Ruská těžební aktivita v této oblasti započala v následujícím roce a s podporou britského kapitálu vytvořila společnost s názvem Sakhalin Oil & Coal Co., jež posléze disponovala monopolem v souvislosti s právem na těžbu ropy a mědi (Stephan 1971: 92–93).

V důsledku zintenzivňujících se domácích problémů v carském Rusku, což vyústilo v roce 1917 v Ruskou revoluci, nebyla těžební práva zmíněným aktérům prodloužena. Proto můžeme konstatovat, že od dob teritoriálních změn v oblasti Sachalinu zaznamenala severní část ostrova (stejně jako jižní japonská část), i přes obrovský potenciál, pouze omezený ekonomický růst (Stephan 1971: 94–95).

6 SITUACE NA SACHALINU PO RUSKÉ REVOLUCI V ROCE 1917

6.1 Říjnová revoluce v Rusku

V průběhu dvacátého století utrpělo Rusko několik vojenských a diplomatických porážek, což následně vedlo k nutnosti zahájit proces modernizace ruského státu. Ruský vstup do druhého největšího světového vojenského konfliktu v dějinách lidstva, který způsobil obrovskou ztrátu na lidských životech a astronomickou hyperinflaci, umocnil nespokojenost ruské veřejnosti a následně vyústil v roce 1917 v tzv. Únorovou revoluci (Litera 2015: 23–24; Zajda 2014: 1).

Po únoru 1917 proběhla v Rusku transformace zdejšího politického režimu, jelikož car Mikuláš II byl formou nátlaku přinucen k abdikaci a veškerou politickou moc získala nově ustanovená prozatímní vláda, která vládla s podporou sovětů. Slábnoucí moc prozatímní vlády v průběhu roku 1917 připravila prostor pro bolševický převrat, který označujeme jako Říjnová revoluce. Bolševický převrat zapříčinil svržení prozatímní vlády, přičemž se z malé, původně opoziční strany sovětů, stala strana vládnoucí. Bolševické straně, v čele s jejím zakladatelem Vladimírem Iljičem Leninem, bylo nyní umožněno spravovat obrovské území ruského státu (Litera 2015: 24; Pipes 1998:116).

6. 2 Vývoj na Sachalinu v meziválečném období

Nepokoje v důsledku ruské Říjnové revoluce a z ní plynoucí občanské války propukly taktéž v ruské severní části Sachalinu z řad chudších rolníků v osadách poblíž řeky Tym a v okolí těžebních dolů, nicméně je nutné podotknout, že pouze v omezené míře. Daleko problematičtější pro zdejší vývoj byla pokračující krize v rámci ruského politického systému.

Přesněji to pak byly konflikty mezi bolševickými a protibolševickými silami, díky níž můžeme tuto dekádu v souvislosti se Sachalinem dle slov Johna Stephana označit za „[r]oky neustálých změn“ (Stephan 1971: 95).

Po Říjnové revoluci se v Rusku dostali k moci bolševici, kteří zrušili na Sachalinu v roce 1918 dosavadní regionální zastupitelstvo zemstvo. Díky zásahu protibolševických sil, jež se zformovaly v průběhu ruských revolucí, však situace, kdy neexistoval parlament, netrvala dlouho. Bílé hnutí³⁰, jež můžeme označit za největší protibolševické hnutí, obnovilo původní politickou situaci na Sachalinu tím, že prostřednictvím vpádu do města Alexandrovsk vrátilo právo ohledně spravování zdejšího území zpět do rukou zemstva. V následujících měsících se však situace opět měnila z důvodů neustálých partyzánských aktivit ze stran ruských bolševiků (Copeland – Xu 2018: 85; Stephan 1971: 96–97). Nakonec se bolševici uspokojili, i s ohledem na riziko další násilné aktivity ze strany Bílého hnutí, s vytvořením koalice s představiteli zemstva. Vznik nové koalice následně vedl ke zformování zdejšího nového výboru revkom (Kotkin – Wolff 1995: 59).

Říjnová revoluce, z níž propukla ruská občanská válka, měla za důsledek eskalaci konfliktu v rámci rusko-japonských vztahů. V roce 1920 poblíž ústí řeky Amur ve městě Nikolajevsk bylo při útoku bolševiků zmasakrováno 730 obyvatel, především Japonců³¹, což následně přinutilo japonskou vládu k intervenci a následné okupaci ruské severní části ostrova. Tím však porušila Portsmouthskou dohodu z roku 1905 (Bisher 2005; Portsmouth Peace Treaty 2005). Okupace severní části ostrova trvala až do roku 1925, kdy obě země podepsaly Pekingskou dohodu.

³⁰Proněmecké bolševické politiky, které byly mj. stvrzeny uzavřením brestlitevského míru, zapříčinily silnou podporu Bílého hnutí v následujících bojích na Dálném východě ze strany aliance Dohody (Nálevka 2000: 29).

³¹Označováno jako Nikolajevský incident.

Japonsko bylo nuceno stáhnout svá vojska, přičemž mu Sovětský svaz, ve formě udělení koncesí, dovolovalo těžit měď a ropu v oblasti jeho teritoria (Son 2012: 2; Hara 2007: 73).

Zahájení intervence a následnou okupaci ruského území ze strany Japonska, která probíhala mezi lety 1920–1925, můžeme spíše chápat jako strategický japonský krok. Země vycházejícího slunce je již od počátků její historie velmi znevýhodněna tím, že v rámci jejího teritoria nedisponuje dostatečným množstvím nerostného bohatství³². Pro zajištění plynulého chodu její rostoucí ekonomiky byla vždy nucena získávat přírodní zdroje formou importu. Rezervy ropy, které byly v roce 1919 v oblasti severní části Sachalinu vyčísleny na 100 000 000 tun, pochopitelně vyvolaly obrovský japonský zájem (Nautilus Institute: nedatováno).

V tomto roce prohlásila japonská vláda, i s ohledem na nedostatečné množství nerostného bohatství na japonském teritoriu, že je pro tuto zemi nezbytně nutné získat ropu z území, které formálně náleželo Rusku³³. Následně svůj záměr intervence a s tím spojené porušení Portsmouthské dohody ospravedlňovalo bezpečnostním faktorem, jelikož proklamovalo, že „[k]aždý pokus zahraniční mocnosti s cílem obsadit ropná ložiska v severní části Sachalinu by představovalo vážné ohrožení Japonska“ (Stephan 1971: 99). Dle japonské vlády byla dalším důvodem jeho intervence, respektive vyslání jednotek námořnictva čítající několik desítek tisíc, nutnost ochránit zdejší osadníky³⁴ (Kotkin – Wolff 1995: 59).

³²Veškerá ropná ložiska se nachází v severní části ostrova Sachalin.

³³Což by následně vyřešilo problém nedostatku této komodity v rámci Japonska.

³⁴Což můžeme chápat jako reakci na výše zmíněný masakr ve městě Nikolajevsk.

V průběhu roku 1920 byla založena vojensko-správní rada gunseibo, v jejímž čele stál generál Tsuno Kazusuke, čímž již oficiálně³⁵ začala okupace severního Sachalinu ze strany Japonska. Tato skutečnost znamenala, že zdejší dosavadní ruská správa byla zrušena (Kotkin – Wolff 1995: 62). Japonsku tedy bylo umožněno těžit veškeré nerostné bohatství v rámci celého ostrova.

Japonsko de facto ovládalo celý ostrov, což následně vedlo ke značnému přílivu japonských obyvatel do největšího města v severní části (stále na základě mezinárodního práva chápeme jako ruskou část) Alexandrovsk. Japonští osadníci započali ihned naplňovat cíle této intervence, neboť se podíleli na těžbě a následnému importu ropy na japonské území. Dovážené množství představovalo přibližně 220 barelů denně (Kotkin – Wolff 1995: 63).

Formou okupace teritoria Sovětského svazu porušovala tato regionální mocnost Dálného východu mezinárodní právo až do roku 1925. Po dlouhých jednáních byla deklarována Pekingská úmluva, jejímž cílem bylo stabilizovat sovětsko-japonské vztahy v oblasti Dálného východu. Tato úmluva se zasloužila o navázání diplomatických styků mezi oběma aktéry, stejně tak o navrácení severní části Sachalinu pod správu SSSR. Japonsko bylo donuceno stáhnout svá vojska ze sovětské části ostrova, nicméně následně získalo 50% koncese v souvislosti s těžbou nerostných surovin³⁶ (Presidential Library 1925).

Oba aktéři navázali diplomatické styky a byli ochotni uzavřít kompromisní řešení. Japonsko stáhlo své jednotky ze sovětského území, přičemž mu SSSR ve formě ústupku udělil 50% koncese na těžbu přírodních surovin³⁷.

³⁵Okupace severní části ostrova ze strany Japonska započala již několik měsíců dříve. Vytvoření tohoto kolegia pouze formálně potvrzovalo dřívější záměry japonské vlády (Kotkin – Wolff 1995: 63).

³⁶Japonsku si mohlo na základě konvence vybrat, v jakých oblastech chce těžit nerostné bohatství, především ropu a měď (Presidential Library 1925).

³⁷SSSR dříve odmítal Japonsku poskytnout jakékoliv koncese, což byla hlavní záminka japonské intervence.

Z těchto důvodů můžeme tedy hovořit o deeskalaci konfliktu v rámci konfliktního cyklu mezi Sovětským svazem a Japonskem.

Díky Pekingské úmluvě nepropukla na území Sachalinu mezi Sovětským svazem a Japonskem žádná větší krize v podobě ozbrojeného střetu, který by si vyžádal oběti. Oba aktéři striktně dodržovali teritoriální suverenitu druhé země a do druhé světové války nebyly zaznamenány pokusy o násilné překročení stanovené hranice protínající padesátou rovnoběžku, kterou Sovětský svaz a Japonsko znovu od roku 1925 uznávaly. Neshody panovaly v otázce koncesí, což bylo zapříčiněno politickými, respektive zahraničně-politickými záměry obou zemí (Stephan 1971: *passim*).

Po vítězství bolševiků v občanské válce byl v roce 1922 vytvořen svaz v čele s Vladimírem Iljičem Leninem, jehož oficiální myšlenkou se stal marxismus-leninismus. V důsledku smrti jeho zakladatele se do čela prvního socialistického státu dostal Josif Vissarionovič Stalin, který se zasloužil o transformaci sovětského ekonomického systému. Tento nový systém byl založen na principech plánované ekonomiky, konkrétně na pětiletém hospodářském plánu rozvoje Sovětského svazu (pětiletka), jenž byl poprvé použit v rozmezí let 1929–1933 (Hunter 1973: 237). Potřeba dodržet stanovený ambiciózní plán nového konceptu ruského hospodářství si vyžadovala zvýšit produkci ropy a zemního plynu na ostrově Sachalin a v jeho blízkém okolí³⁸.

Současně však můžeme zaznamenat revizionistické tendence Japonska³⁹, jehož cílem bylo, dle interpretace japonské vlády, vytvořit více prosperující

³⁸Okolí Sachalinu představovalo jedno z nejvýznamnějších nalezišť těchto komodit v rámci Sovětského svazu, což v souvislosti s plánovanou ekonomikou vyvolalo zájem ze stran sovětských státníků.

³⁹Zhoršující se světová ekonomická situace v podobě hospodářské krize umocnila japonské revizionistické tendence. Japonsko, jež mělo ekonomiku závislou na importu, velmi zneklidnilo následné uzavření světových trhů, proto požadovalo nastolení nového pořádku (BBC 2011).

system v regionu Východní Asie založený na obchodu a míru⁴⁰ (Werner 2010: 176). Revizionistické tendence podpořené pozdějšími vojenskými intervencemi v Číně a Mandžusku vyžadovaly zvýšit produkci strategických surovin v podobě ropy a zemního plynu v oblasti severního Sachalinu. Důsledkem enormního zvýšení zájmu Sovětského svazu a Japonska o strategické suroviny z okolí severního Sachalinu bylo zhoršení sovětsko-japonských vztahů, což v kombinaci s neshodami ohledně vymezení sfér vlivu v dálněvýchodní oblasti vygradovalo před druhou světovou válkou v otevřený vojenský střet⁴¹. Kvůli rozšíření požadavků obou stran o strategické suroviny a neochotě nalézt kompromisní řešení došlo k transformaci rusko-japonských vztahů do fáze eskalace (Stephan 1971: 131; srov. Waisová 2005: 51).

⁴⁰V tomto plánovaném systému mělo být Japonsko hegemone (The Guardian 2013).

⁴¹Před druhou světovou válkou propuklo několik střetů mezi Sovětským svazem a Japonskem. Pravděpodobně nejvýznamnější byl v dnešním Mongolsku v blízkosti řeky Chalchyn gol, který si vyžádal přibližně 17 000 obětí (National Interest 2015)

7 ZÁNÍK JAPONSKÉ PREFEKTURY KARAFUTO

7. 2 rusko-japonské vztahy v období druhé světové války

Největší světový konflikt v dějinách lidstva zapříčinil finální teritoriální změny na Sachalinu. Sovětský svaz uzavřel před vypuknutím druhé světové války strategickou dohodu o neútočení s nacistickým Německem⁴², ve které si oba aktéři formou tajného dodatku rozdělili sféry jejich vlivu v Evropě. Důsledkem zvyšujících se německých teritoriálních ambicí se tato země rozhodla podniknout ofenzívu směrem na východ, kterou nazýváme operace Barbarossa. Německé napadení Sovětského svazu a s tím související porušení výše zmíněného paktu způsobilo, že se Sovětský svaz po roce 1941 přidal na stranu pozdější vítězné koalice (Digital History 1974; Resis 1981: 14).

V následujících letech druhé světové války můžeme Sovětský svaz považovat za jednoho z nejdůležitějších členů koalice Spojenců v bojích proti nacistickému Německu, což stvrzuje jeho aktivní působení na zasedání Velké trojky. Německé neúspěšné ofenzívy zaměřené na zničení Sovětského svazu zapříčinily, že koalice Spojenců mohla po roce 1942, prostřednictvím konferencí Velké trojky, uvažovat o budoucím uspořádání světa (Kissinger 1997: 403–404). Pro poválečný vývoj na Sachalinu byla stěžejní Jaltská konference⁴³, která proběhla ve finálním roce globálního válečného konfliktu. Na této konferenci Sovětský svaz přislíbil vyhlásit válku Japonsku, což mu v roce 1945 umožnilo rozšířit své teritorium v oblasti Dálného východu, konkrétně si zajistil správu nad celým ostrovem Sachalin a dodnes sporným pásmem Kurilských ostrovů (Digital History 1974; BBC 2014).

⁴²Hovoříme o dohodě Ribbentrop-Molotov (Wilson Center: 1939).

⁴³ Jaltská konference proběhla počátkem února 1945 na území Sovětského svazu ve městě Jalta, jenž se nachází v blízkosti Černého moře (Digital History 1974).

Sovětsko-japonské vztahy můžeme v průběhu druhé světové války považovat za stabilizované, což bylo zapříčiněno uzavřením paktu o neútočení mezi oběma státy v roce 1941. Vyjednávání o vytvoření této dohody byla zdloouvavá, jelikož Japonsko o ni původně nemělo zájem. Zárodky paktu o neútočení, díky němuž se Sovětský svaz mohl ve druhé světové válce po boku koalice Spojenců soustředit na boje proti nacistickému Německu, můžeme spatřit již v průběhu třicátých let dvacátého století. V posledním měsíci roku 1931 navrhl sovětský ministr zahraničí Maxim Litvinov dohodu o neútočení svému japonskému protějšku Yoshizawovi Kenkichimu, nicméně v souvislosti s japonskými expanzionistickými ambicemi byl tento návrh ze strany Země vycházejícího slunce prozatím odmítnut⁴⁴ (Bridges 1980: 111).

Sovětský svaz měl i nadále zájem na normalizaci sovětsko-japonských vztahů, neboť jeho politika byla založena na klidu a míru vůči sousedům. Jeho politické kroky nebyly iniciovány za účelem územních zisků na úkor Japonska. Primárním cílem nejvyšších sovětských státníků bylo předejít japonskému vpádu na území Sovětského svazu.

Tento argument stvrzuje tehdejší ministr zahraničí Litvinov, který Japonsku v roce 1933 vzkázal „[n]eohrožujeme tě; nechceme tvoji zemi ani jiná území na druhé straně naší hranice; chceme s tebou žít v míru; respektujeme tvá práva a zájmy a žádáme tě, abys dělalo to samé“ (Pacific Affairs 1941: 274).

Japonsko však ignorovalo sovětské výzvy, stejně tak odmítalo nabídku Sovětského svazu⁴⁵ a následně zvyšovalo počet svých jednotek v Mandžusku. Z důvodů sílící japonské agrese byl Sovětský svaz nucen, dle slov jeho vlády z obranných důvodů, reagovat prostřednictvím přesunutí části jeho vojska

⁴⁴Odmítnutí tohoto návrhu bylo důkazem japonských ambicí rozšířit své teritorium na úkor Sovětského svazu (Bridges 1980: 111).

⁴⁵Dokonce se neuspokojilo ani tím, že jim Sovětský svaz prodal svou část východočínské železnice (Pacific Affairs 1941).

do oblasti Dálného východu. Důsledkem japonské agresivní expanzionistické politiky v kombinaci s neexistencí smlouvy, která by zaručovala vzájemnou neagresi, bylo propuknutí série vojenských střetů mezi Sovětským svazem a Japonskem v Mandžusku v roce 1939⁴⁶ (Pacific Affairs 1941: 274–275; The Diplomat 2012).

Vítězství Sovětského svazu v ozbrojených konfliktech na území dnešní Číny podpořené měnícím se mezinárodním prostředím již donutilo Japonsko vyjednávat ohledně dohody, kterou od počátků třicátých let odmítalo. Japonský ministr zahraničí Josuke Macuoku inicioval návrh na vytvoření paktu o neútočení, kterou Sovětský svaz akceptoval. Dne 13. dubna 1941 se oba aktéři na dobu pěti let zavázali k dodržování přátelských vztahů, ke vzájemnému respektování teritoriální integrity, a stejně tak k udržování neutrálního postoje v případě napadení Sovětského svazu, respektive Japonska ze strany třetího aktéra (Bridges 1980: 125; Lilian Goldman Law Library 2008). Z hlediska strategičnosti můžeme konstatovat, že dohoda stabilizující sovětsko-japonské vztahy byla výhodná pro oba její signatáře.

Sovětský svaz mohl soustředit veškerou svou pozornost do pozdější defenzivy proti německému překvapivému vpádu do Moskvy, jelikož deklarováním přátelských vztahů s Japonskem předešel situaci, kdy by musel rozdvojit své vojenské kapacity⁴⁷.

⁴⁶Celkově si střety vyžádaly na 50 000 obětí, z nichž pravděpodobně nejznámější byl, viz výše zmíněný, u řeky Chalchyn Gol (The Diplomat 2012).

⁴⁷Německo vyzývalo Japonsko, aby v průběhu operace Barbarossa napadlo Sovětský svaz. Někteří japonsští představitelé tuto výzvu podporovali (mj. i ministr zahraničí, který se postaral o iniciaci smlouvy se Sovětským svazem Josuke Macuoku), nicméně většinově převládl názor uzavřít se Sovětským svazem již zmíněnou dohodu. Pokud by se však Japonsko rozhodlo zahájit ofenzivu na sever, mělo by to dle mnoha odborníků pro Sovětský svaz i celkový výsledek války katastrofální důsledky (The Diplomat 2012).

Podepsáním paktu o neútočení bylo Japonsku umožněno posilovat své pozice v pacifické oblasti, kam směřovaly následující kroky jeho expanze⁴⁸ (Kissinger 1997: 370–371; Remmelink 1967: 3).

Po pětiletém období, kdy hovoříme o normalizaci sovětsko-japonských vztahů, nastala v rámci konfliktního cyklu jejich eskalace. Sovětský svaz již v průběhu roku 1944 naznačoval svůj nezáměr prodloužit pakt neutrality na dalších pět let, což bylo patrné skrz prohlášení Josifa Stalina. Generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu při projevu v souvislosti s dvacátým sedmým výročím ruské revoluce označil Japonsko za agresivní stát, proti němuž je nutné zasáhnout. Jeho výrok byl podpořen místním tiskem a ostatními významnými představiteli Sovětského svazu, kteří vyzívali k radikální změně kurzu sovětské zahraniční politiky vůči Japonsku. I přesto Japonsko neočekávalo porušení dohody o neútočení ze strany Sovětského svazu a s tím spojené pozdější vyhlášení války. Japonsko v této době věřilo v obnovení paktu na dalších pět let, což bylo mimo jiné zapříčiněno ústupky, které vůči Sovětskému svazu v dálnovýchodní oblasti podniklo. V roce 1944 se skrz sovětsko-japonské dohody vzdalo koncesí na těžbu ropy a zemního plynu v severní části Sachalinu, jimiž disponovalo již od roku 1925. Navíc se zavázalo k tomu, že ukončí své rybářské aktivity ve strategické oblasti při pobřeží kontinentální Asie a stejně tak, že sovětským lodím umožní využívat La Pérousův průliv rozdělující jižní část Sachalinu a ostrov Hokkaido (CIA 1945).

Sovětský svaz se však s těmito ústupky neuspokojil a o další jednání s Japonskem neprojevoval zájem. Důvodem byly jeho ambice, které spočívaly v rozšíření teritoria a s tím spojeného vlivu v oblasti Východní Asie (Koshiro 2004: 428). Své dálnovýchodní cíle naplnil prostřednictvím Jaltské konference, jež proběhla ve finálním roce globálního konfliktu.

⁴⁸Po kapitulaci Nizozemí v roce 1940 bylo japonským cílem obsadit Nizozemskou východní Indii. Důvod představovaly obrovské zásoby ropy, kterých Japonsko mělo silný nedostatek (Remmelink 1967: 3).

Díky zdejšímu příslibu vyhlásit Japonsku válku si zajistil budoucí kontrolu nad územím Mandžuska, Koreje a nad Kurilskými ostrovy. Pro tuto bakalářskou práci však bylo nejpodstatnější, že následně mohl spravovat celé území Sachalinu (Digital History 1974).

7. 3 Situace na Sachalinu po roce 1945

Dva dny potom, kdy byla shozena atomová bomba na Hirošimu ze strany Spojených států amerických, vyhlásil Sovětský svaz válku Japonsku. Po deklaraci války započala masivní sovětská ofenzíva do Mandžuska, která následně pokračovala do japonských Severních teritorií a stejně tak se sovětským útokům nevyhnulo ani území Sachalinu (Asia Maritime Transparency Initiative 2015).

Vojenská operace s cílem, dle sovětské interpretace, osvobodit jižní část Sachalinu započala dne 11. srpna 1945 (Sakhalin Regional Museum nedatováno). Vojska rudé armády postupovala, po vyhraných bitvách v Mandžusku, ze severní části ostrova a obsazovala strategické body Karafuta. Sovětská severní ofenzíva byla podporována Američany, respektive americkými ponorkami, které kontrolovaly důležitý La Pérousův průliv, čímž obklíčily japonské jednotky operující na Karafutu. Invaze na Karafuto trvala šestnáct dní a byla jedním z posledních vojenských střetů v rámci druhé světové války⁴⁹ (Stephan 1971: 142).

Sovětskému svazu bylo po úspěšné ofenzívě umožněno na úkor Japonska rozšířit své teritorium. Japonsko se vzdalo své prefektury Karafuto a Sovětský svaz, stejně jako před podepsáním Portsmouthské dohody, mohl spravovat celý ostrov Sachalin.

⁴⁹Nutno zde podotknout, že Sovětský svaz navrhl pokračovat v ofenzívě, konkrétně započít okupaci japonského ostrova Hokkaido, nicméně tento plán odmítl americký prezident Harry Truman (Stephan 1971: 168).

Porážka Japonska byla pro Sovětský svaz navíc důležitá z psychologického hlediska, jelikož byla chápána jako odplata za ponižující porážku v roce 1905 (Stephan 1971: 144–145).

Po obsazení hlavního města Karafuta Toyohara se vytvořila nová sovětská vláda pod vedením Generála Alimova. Tato skutečnost měla negativní dopad na zdejší obyvatele⁵⁰, kterých zde i přes hrůzy spojené se sovětskou ofenzívou zůstalo přibližně čtyři sta tisíc. V důsledku nového sovětského režimu na Sachalinu praktikujícího militantní prvky byla zakázána publikace místních novin (Karafuto nichinichi shimbun), obyvatelům byl konfiskován majetek a byl vyhlášen zákaz vycházení od 18:00 hodin (Sevela – Kriukov 2001: 40–41; Stephan 1971: 155).

V průběhu roku 1947 začala repatriace japonských a korejských obyvatel zpět do svých domovin. Taktéž byl tento rok zásadní pro další zdejší vývoj, jelikož se zformovala nová administrativní podoba ostrova, která je platná dodnes. Vytvořila se dílčí územní jednotka, jež nazýváme Sachalin skládající se ze dřívější severní⁵¹ a jižní části ostrova Sachalin a z pásma Kurilských ostrovů. Dřívější hlavní město Karafuta Toyohara bylo přejmenováno na Južno-Sachalinsk a následně se stalo hlavním městem již zmíněné územní jednotky Sachalin. Sovětský svaz formou poskytnutí půdy a finančních prostředků přilákal nové osadníky, kteří měli kompenzovat hromadný odchod Japonců a Korejců⁵² (Stephan 1970: 1093; Tonai 2015: 95–96). Nutno však podotknout, že rychlá repatriace japonského obyvatelstva ze strany Sovětského svazu nebyla v souvislosti s obrovským ekonomickým potenciálem Sachalinu vhodná. Nucené přesunutí Japonců zpět do své domoviny mělo dopad na nedostatek kvalifikované pracovní síly v rybářském sektoru (Tonai 2015: 96).

⁵⁰Většinu obyvatelstva tvořili Japonci a Korejci, což bylo zapříčiněno japonskou strategií na osídlování ostrova v průběhu třicátých a čtyřicátých let dvacátého století (Ivings 2014: 125).

⁵¹Od roku 1905 bylo toto území formálně součástí regionu Chabarovsk (Stephan 1970: 1093).

⁵²V roce 1947 bylo ze Sachalinu repatriováno 187 000 Japonců (Tonai 2015: 96).

S příchodem roku 1945 můžeme na nové sovětské teritoriální jednotce i přes úbytek kvalifikovaného obyvatelstva zaznamenat ekonomický růst, což byl rozdíl oproti dosavadnímu působení Ruska (od roku 1922 Sovětského svazu) a Japonska. O obrovském ekonomickém potenciálu se vědělo již od druhé poloviny devatenáctého století, respektive již od počátků rusko-japonského soupeření, nicméně do období po skončení druhé světové války nebyl plně využit⁵³ (Stephan 1970: 1093).

Od roku 1947, kdy se ostrov Sachalin stal integrální součástí Sovětského svazu, se enormně zvýšil objem investic ze strany SSSR, což zapříčinilo, že celkové množství finančních prostředků získaných z nerostného bohatství z oblasti Sachalinu⁵⁴ se v rozmezí let 1946–1965 zvýšilo pětinasobně. Pravděpodobně nejdůležitější komoditu představovala ropa (Stephan 1971: 178)⁵⁵. Nejen, že se zde nacházelo obrovské množství této strategické suroviny, která zásobovala značnou část sovětského Dálného východu⁵⁶, ale taktéž zde byla výhoda v podobě lokace tohoto naleziště. Ropa z oblasti Sachalinu se pro Sovětský svaz, v souvislosti s vykonáváním následných ekonomických aktivit, stala veledůležitou. Pokud by mu nebyl umožněn přístup ke zdejším ropným ložiskům, musel by ropu do strategické oblasti Dálného východu dovážet ze vzdáleného území Uralu či Kaspického moře (Stephan 1970: 1093–1094).

⁵³ Viz výše zmíněno. Investice v meziválečném období byly významné, nicméně problém představovala neexistence jakýkoliv regulí, což následně vedlo k neefektivní těžbě.

⁵⁴ Především strategických surovin v podobě ropy, zemního plynu, dřeva a mědi (Stephan 1970: 1093).

⁵⁵ Pro zajištění plynulého chodu průmyslového komplexu byla ropa nezbytná.

⁵⁶ Od roku 1945 enormně rostlo vytěžené množství ropy. V roce 1945 se vytěžilo zhruba 750 000 metrických tun, nicméně s příchodem roku 1966 se množství vytěžené ropy zvýšilo na 2 608 000 metrických tun (Stephan 1970: 1093).

8 RUSKO-JAPONSKÉ VZTAHY V PROBÍHAJÍCÍ BIPOLÁRNÍ KONFRONTACI A JEJICH DOPAD NA OSTROV SACHALIN

8. 1 Sanfranciská mírová smlouva

Zástupci z padesáti dvou zemí světa se dne 4. září 1951 sešli v opeře v americkém městě San Francisco, kde projednávali podobu mírové smlouvy s Japonskem. O čtyři dny později byla vytvořena smlouva, kterou známe pod názvem Sanfranciská mírová smlouva z roku 1951, jejímiž signatáři se stalo čtyřicet devět států. Dohodu, která mimo jiné oficiálně ukončila druhou světovou válku, odmítly podepsat tři země. Sovětský svaz ji neratifikoval v důsledku neshod se Spojenými státy a Velkou Británií. Československo a Polsko, v souvislosti se zdejší pozměněnou vnitropolitickou situací, následovaly kroky SSSR a smlouvu taktéž nepodepsaly (Japan Policy Research Institute 2001).

Strategická poloha Sachalinu, ve spojitosti s probíhající bipolární konfrontací, zapříčinila rozpory mezi Sovětským svazem a anglo-americkou koalicí. Sovětský svaz šířil svou komunistickou ideologii na asijském kontinentě, což představovalo bezpečnostní riziko pro zájmy Spojených států⁵⁷ i pro samotný Japonský stát, což mělo za následek, že američtí nejvyšší představitelé považovali poválečné rozšíření sovětského území v oblasti jižního Sachalinu a Kurilských ostrovů za rozporuplné (Department of State: nedatováno; Stephan 1971: 168).

Americko-britský nesouhlasný postoj se sovětským rozšířením teritoria v oblasti Dálného východu se projevil při přípravách mírové smlouvy v roce 1951, kdy byl odmítnut návrh sovětského ministra zahraničí (Kimura 2008: 62).

⁵⁷Po válce započala rekonstrukce Japonska vedená Spojenými státy, které zde na základě Sanfranciské mírové smlouvy vybudovaly několik vojenských základen. V důsledku podepsání této smlouvy se Japonsko stalo součástí západního bloku. La Pérousův průliv rozděluje americko-sovětské sféry vlivu se nyní stal citlivou hranicí obou mocenských center (Department of State: Nedatováno; Hara 2001: 361).

Součástí sovětské vize poválečného uspořádání s Japonskem, kterou prezentoval Andrej Gromyko, byla teritoriální klauzule, ve které bylo obsaženo, že „[J]aponsko se vzdá svých nároků na jižní Sachalin ve prospěch Sovětského svazu“ (Stephan 1971: 170). Spojené státy společně s dalšími signatáři Sanfranciské smlouvy odmítly sovětské nároky na zmíněné teritorium, což můžeme spatřit ve finální podobě dohody ze dne 8. září 1951. Představitelé čtyřiceti devíti zemí, v souvislosti s teritoriální klauzulí, deklarovali, že Japonsko se vzdává nároků na správu jižního Sachalinu, zároveň však stvrdili, že otázka budoucí správy ostrova zůstane otevřena⁵⁸ (Hara 2001: 366).

V důsledku soupeření o teritoriální vymezení hranic mezi Sovětským svazem a Japonskem v oblasti Dálného východu můžeme v rámci konfliktního cyklu hovořit o fázi eskalace sovětsko-japonských vztahů. Jejich požadavky na správu Sachalinu je možné zaznamenat již před podepsáním Sanfranciské mírové smlouvy. Jak již víme, Sovětský svaz si jižní část Sachalinu nárokoval už v roce 1945, kdy mu tato územní jednotka byla ze strany Spojenců přislíbena na Jaltské konferenci pod podmínkou, že vyhlásí Japonsku válku. Japonské nároky na jižní část Sachalinu započaly v průběhu roku 1949. Nejvyšší představitelé Země vycházejícího slunce věřili v navrácení jižního Sachalinu pod jejich správu. Jejich nároky byly podpořeny argumentací, že výsledky Jaltské konference se nevztahují na Japonsko, jelikož třetí strana, dle jejich interpretace „[n]emůže rozhodnout o tom, kdo bude spravovat území Sachalinu“ (Stephan 1971: 169). O částečné normalizaci jejich vztahů hovoříme až od roku 1956, kdy byla vytvořena mírová deklarace mezi oběma aktéry. Nutno podotknout, že vytvoření mírové dohody, jejímž základem byl teritoriální dálnovýchodní kompromis, předcházela řada zdlouhavých a neúspěšných jednání (Morley 1957: 370).

⁵⁸Otázka správy tohoto území měla být projednávána na budoucí konferenci.

Dle Jamese Williama Morleyho došlo k normalizaci sovětsko-japonských vztahů, respektive k uzavření mírové deklarace ze tří důvodů: změnil se postoje sovětské zahraniční politiky vůči Japonsku, nastala změna kurzu japonské zahraniční politiky a taktéž se změnil vztahy Japonska se Spojenými státy a jeho partnery v rámci Západního bloku⁵⁹. Ministr zahraničí Vjačeslav Michajlovič Molotov v průběhu roku 1954 prohlásil, že Sovětský svaz je připraven normalizovat vztahy s Japonskem. Japonsko mělo taktéž zájem na zlepšení vztahů, což bylo podněcováno především obchodními ambicemi místních zájmových skupin. Nová liberální japonská vláda iniciovala konferenci s cílem obnovit vztahy se Sovětským svazem a Čínou, jejímž výsledkem byla mírová deklarace z roku 1956. Nutno však podotknout, že deklarace z roku 1956 ponechala složitější teritoriální otázky na pozdější vyjednávání. O statusu jižního Sachalinu a dodnes sporném pásmu Kurilských ostrovů se ve smlouvě vůbec nepojednávalo (Morley 1957: 370–374).

Sovětsko-japonská mírová deklarace neurčila teritoriální vymezení hranic mezi oběma aktéry v dálnovýchodní oblasti. Přesto však můžeme od roku 1956 zaznamenat japonský nezájem v souvislosti se správou jižního Sachalinu. Tento argument stvrzuje japonská vládní publikace zabývající se spornými Severními teritorii⁶⁰, ve které není zahrnut požadavek na navrácení dřívější japonské prefektury Karafuto (Ministry of Foreign Affairs 2001).

Vztahy mezi Sovětským svazem a Japonskem se v průběhu šedesátých let dvacátého století i nadále zlepšovaly, což bylo zapříčiněno ekonomickými ambicemi obou zemí.

⁵⁹Při jednání mezi Sovětským svazem a Japonskem v roce 1955 byl ze strany Japonska učiněn návrh, který spočíval v předání jižního Sachalinu zpět Japonsku, přičemž se mělo zaručit k vyhlášení neutrality v rámci bipolární konfrontace, jinými slovy, že vypoví americké straně smlouvy, které jim umožňovaly vybudovat zdejší vojenské základny (Stephan 1971: 171).

⁶⁰Na oficiálních stránkách japonského ministerstva zahraničních věcí považuje Severní teritoria za japonské území (Ministry of Foreign Affairs 2001).

Sovětský svaz sice ovládal území, ve kterém se nacházelo ohromné množství nerostného bohatství, nicméně neměl dostatek moderních technologií potřebných pro efektivní těžbu. Ve stejné době můžeme zaznamenat nátlak ze strany japonských významných podnikatelů na místní vládu, kteří požadovali zlepšit vztahy se Sovětským svazem, což by jim následně umožnilo získat přístup k nerostným zdrojům a z toho plynoucím finančním prostředkům. Vlády obou států si v této době uvědomily, že v souvislosti s ekonomickým potenciálem ostrova Sachalin bude nejvýhodnější kooperovat, proto následně zahájily sérii obchodních jednání⁶¹, díky čemuž vznikly společně financované projekty s cílem vytěžit maximální množství přírodních zdrojů z ostrova Sachalin (Hitchcock 1971: 281–282). Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že se konflikt vrátil zpět do latentní fáze.

S končící bipolární konfrontací v rámci mezinárodního systému byl ze strany Sovětského svazu učiněn krok, který se zasloužil o podobu současné situace na ostrově Sachalin. Nadnárodním korporacím bylo v průběhu devadesátých let dvacátého století umožněno investovat finanční prostředky do těžby strategických nerostných surovin v podobě ropy a zemního plynu, což následně vedlo k vytvoření projektů Sachalin-I a Sachalin-II (Ershova 2014: 3–4).

Těžební projekt Sachalin-I byl zahájen v roce 1996. V současné době je řízen korporací Exxon Neftegas Limited, přičemž podíl ze zisku je rozdělen mezi čtyři společnosti. Největší společnost zabývající se těžbou a následným zpracováním ropy a zemního plynu na světě ExxonMobil vlastní třiceti procentní podíl. Japonská firma Sodeco disponuje stejným podílem na zisku jako první zmíněná (Rosneft 2018).

⁶¹ Série konferencí mezi lety 1962–1970 byla zahájena z pragmatických důvodů. Zde se vyjednálo, že Japonsko dodá řadu moderních technologií důležitých pro efektivní těžbu, přičemž následně získalo přírodní zdroje, kterých mělo v rámci svého území silný nedostatek (Hitchcock 1971: 281–282).

Další dvě korporace, které na společném těžebním projektu participují, jsou ruská Rosněfť a indická ONGS, jejichž podíl představuje dvacet procent. Zásoby ropy a zemního plynu v rámci programu Sachalin-I jsou vyčísleny na dvě miliardy barelů, respektive 490 miliard kubických metrů (Rosneft 2018; Nautilus: nedatováno). O několik let později na Sachalinu započal projekt Sachalin-II⁶², který můžeme v souvislosti s těžbou ropy a zemního plynu považovat za pokročilejší. Je řízen korporací Sakhalin Energy a jejím největším investorem je ruská společnost Gazprom, jejíž podíl je vyčíslen na 50 %. Podíl nizozemsko-britské společnosti Shell představuje 27, 5 % a zbývající část finančních prostředků získaných z konsorcia Sachalin-II je rozdělena mezi japonské společnosti Mitsui a Mitsubishi, jejichž podíl je 12,5 %, respektive 10 %⁶³. Zásoby ropy v rámci programu Sachalin-II jsou vyčísleny na jednu miliardu barelů, zásoby zemního plynu pak na 531 miliard kubických metrů (Shell: nedatováno; Gazprom 2018).

Rusko podniklo v roce 2013 největší vojenské manévry od dob rozpadu Sovětského svazu. Prezident Vladimír Putin, jakožto vrchní velitel ozbrojených sil, vyslal do oblasti Dálného východu, kam mj. spadá i ostrov Sachalin, ruské vojenské jednotky čítající 160 000 mužů, 130 letadel, 70 lodí a tisíce tanků. Ruský prezident byl osobně přítomen v hlavním městě Sachalinu Južno-Sachalinsk, kde dohlížel na průběh vojenského cvičení, jehož cílem bylo dle náměstka ministra obrany ruské federace prověřit bojeschopnost ruské armády. Anatoly Antonov následně dodal, že vojenské cvičení nebylo namířeno proti žádné zemi. Ruský vojenský analytik Konstantin Sivkov zpochybnil Antonovo vyjádření, když konstatoval, že dálnovýchodní strategické cvičení byla reakce na potencionální útok ze strany Japonska, respektive Spojených států (CNN 2013).

⁶²Sakhalin-II představuje největší projekt, který je společně koordinován Ruskem a Japonskem (Ershova 2014: 4).

⁶³Nutno zde podotknout, že velikost japonských investice do projektu Sachalin-2 činí 98 % celkových japonských investic v rámci Ruské federace (Ershova 2014: 7).

V souvislosti s ostrovem Sachalin nacházíme rusko-japonské vztahy po započetí společně financovaných projektů v latentní fázi. Oba aktéři si uvědomují spor o nedělitelný statek v podobě ostrova Sachalin, nicméně pochopili, že nejlepším řešením, jak získat maximálně možné množství nerostných surovin a s tím spojených financí, je prostřednictvím kooperace. Díky tomu, že Rusko i Japonsko přestaly chápat spor o teritorium Sachalinu jako hru s nulovým součtem, můžeme tedy mluvit o vyřešení konfliktu. Investice obou aktérů jsou významné, nicméně nutno podotknout, že nebýt dlouholetého teritoriálního sporu o pásma Kurilských ostrovů a ruských vojenských manévrů v dálnovýchodní oblasti ⁶⁴, mohla být spolupráce daleko intenzivnější. S ohledem na zisk nerostného bohatství z této oblasti se japonsští nejvyšší představitelé smířili s tím, že v současné době spadá celé teritorium ostrova Sachalin do ruské sféry vlivu a již nepožadují navrácení své bývalé prefektury Karafuto.

⁶⁴Viz výše zmíněné vojenské cvičení v těsné blízkosti japonského území, které proběhlo v roce 2013. Na sporných Kurilských ostrovech navíc Rusko v roce 2016 vybuďovalo vojenskou základnu, což pochopitelně vyvolalo japonské obavy jeho bezpečnost (Defense News 2016).

9 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo nastínit, jakým způsobem figuruje ostrov Sachalin v rusko-japonských vztazích a jak tyto vztahy, jenž jsou po celou dobu jejich historie negativně ovlivněny sporem o teritoriální vymezení hranic, můžeme zkoumat pomocí konfliktního cyklu. Chronologicky jsem se zaměřil na popsání hlavních historických událostí v rusko-japonských vztazích, které následně ovlivňovaly vývoj na ostrově Sachalin. Taktéž jsem se pokusil nastínit, jaké byly hlavní motivy k podmanění si ostrova obou stran a jaké argumenty vznášely na podporu svých územních nároků.

Rusko-japonský teritoriální spor ohledně vymezení sfér vlivu na Sachalinu můžeme zaznamenat již od počátku 19. století. Oba aktéři se v této době snažili ostrov ovládnout kvůli jeho strategické poloze. Pro Rusko, které v devatenáctém století chápeme jako stát s nejpozitivnějším postojem k expanzi na světě, byla kvůli jeho dalším geopolitickým zájmům na asijském kontinentě kontrola nad Sachalinem nezbytná. Pro Japonsko byl naopak charakter ostrova výlučně obranný. Japonskou angažovanost v souvislosti s nároky na území Sachalinu můžeme chápat jako prevenci proti ruské rozpínavosti v dálnovýchodní oblasti.

V roce 1855 vznikla Šimodská dohoda, díky níž hovoříme o společné okupaci ostrova Sachalin. Na základě této dohody mohli oba aktéři spravovat území Sachalinu, přičemž mezi nimi nebyla stanovena pevná hranice. Šimodská dohoda stvrdila geopolitické zájmy obou států. Rusko, které pro další expanzi v rámci asijského kontinentu potřebovalo kontrolovat přístup do strategické řeky Amur, ihned obsadilo severní část Sachalinu. Japonský motiv, v souvislosti s podmaněním si Sachalinu, spočíval v obraně jeho území, proto okupovalo část jižní.

Situace, kdy neexistovala hranice, jež by rozdělovala ruské a japonské sféry vlivu, se ukázala jako problematická a vyžadovala revizi. V této době chápeme Japonsko v porovnání s Ruskem jako slabší. Japonští nejvyšší

představitelé si uvědomili, že nemohou ovládnout celý ostrov na úkor Ruska, což následně vedlo k uzavření Petrohradské dohody, která se zasloužila o předání celého ostrova Sachalin Rusku výměnou za pásmo dodnes sporných Kurilských ostrovů.

Ve druhé polovině dvacátého století nastaly v dálnovýchodním regionu změny. Japonsko formou reformy meidži přetransformovalo svůj zastaralý feudální politický systém, což následně vedlo k tomu, že se s něj stala regionální velmoc s ambicemi k expanzi. Svou velmocenskou pozici stvrdila porážkou Ruska v rusko-japonské válce, která proběhla mezi lety 1904–1905. Japonská sílicí moc spojená s expanzionistickými tendencemi se projevila taktéž na ostrově Sachalin. Z pozice vítěze ve zmíněném konfliktu si sice nárokovalo celé teritorium Sachalinu, nicméně se muselo uspokojit pouze s jeho jižní polovinou. O tuto skutečnost se zasloužil americký prezident Theodore Roosevelt, který tímto chtěl předejít nabourání mocenské rovnováhy v oblasti Dálného východu. V roce 1905 Japonsko na základě Portsmouthské mírové smlouvy rozšířilo své území o jižní část Sachalinu, kterou pojmenovalo Karafuto.

V následujícím období můžeme zpozorovat vzrůstající japonské teritoriální ambice v podobě okupování severní části Sachalinu, jejichž cílem bylo obsadit ložiska ropy a zemního plynu. Japonské geopolitické kroky, při nichž na ruské území vyslalo své vojenské jednotky, považujeme za reakci na nedostatečné množství ropy a zemního plynu v rámci jeho území. Japonsko stáhlo své jednotky v roce 1925, kdy byla podepsána Pekingská úmluva, díky níž získalo 50% koncese na těžbu ropy a zemního plynu z oblasti severního Sachalinu.

Největší globální konflikt v dějinách lidstva zapříčinil finální změny na Sachalinu. Sovětský svaz se v roce 1945 Spojencům zavázal vyhlásit válku Japonsku, čímž následně mohl na základě rozhodnutí z Jaltské konference potvrdit své teritoriální ambice prostřednictvím rozšíření svého území

v dálnovýchodní oblasti. Americko-sovětské soupeření v období bipolární konfrontace zapříčinilo neshody v souvislosti s přípravami mírové smlouvy, která mj. měla řešit i poválečné mírové uspořádání. Sovětský svaz odmítl akceptovat Sanfranciskou mírovou smlouvu, ve které se stanovilo, že otázka správy nad ostrovem Sachalin a pásmem Kurilských ostrovů zůstane otevřena. Neratifikování mírové smlouvy povzbudilo japonské nesouhlasné postoje ohledně začlenění Sachalinu a Kurilských ostrovů do Sovětského svazu. Japonští nejvyšší představitelé poukazovali na to, že na základě neakceptování podmínek, respektive neratifikování Sanfranciské mírové smlouvy, nejsou ruské nároky na správu Sachalinu a Kurilských ostrovů platné.

V průběhu dalších let však můžeme zaznamenat japonský nezáměr ohledně navrácení jižní části Sachalinu. Japonsko se uspokojilo s nově vytvořenými projekty Sachalin-1 a Sachalin-2, díky nimž formou koncesí získalo přístup k těžbě potřebných strategických surovin v podobě ropy a zemního plynu. Rusko umožnilo Japonsku participovat na těžbě přírodních zdrojů i s ohledem na nedostatečné množství moderních technologií, jež jsou nezbytné pro plné využití ekonomického potenciálu, kterým Sachalin disponuje. Ruská federace stvrdila svou dominantní pozici na ostrově Sachalin v roce 2013, kdy proběhlo její největší vojenské cvičení od dob rozpadu Sovětského svazu.

Tato práce taktéž analyzuje vývoj výše zmíněných událostí pomocí konfliktního cyklu. Můžeme konstatovat, že konflikt mezi Ruskem a Japonskem prošel historicky všemi stupni jeho intenzity, což bylo dle Šárky Waisové zapříčiněno „[z]měnami zájmů, cílů, jednání a chování obou aktérů“ (Waisová 2005: 49). Od druhé poloviny devatenáctého století do padesátých let dvacátého století oba státy chápaly spor jako hru s nulovým součtem. Jejich mocenské zájmy se střetávaly v dálnovýchodní oblasti, což s ohledem na zahraniční politiky obou zemí považujeme za nedělitelný statek. Japonsko ani Rusko, respektive Sovětský svaz nechtěly ustoupit od svých požadavků, což vedlo k eskalaci konfliktu. Změna nastala v padesátých letech dvacátého století, kdy

hovoříme o postupné deeskalaci, jenž následně pokračovala do fáze řešení konfliktu. V souvislosti s ostrovem Sachalin můžeme zaznamenat, že oba aktéři přestali chápat jejich spor jako hru s nulovým součtem. Vlády obou států se formou vytvoření ekonomických projektů na Sachalinu, z nichž profitují obě strany, dohodly na společném využívání sporného statku, čímž byl teritoriální spor ohledně vymezení sfér vlivu ukončen (srov. Waisová 2005: 49–59).

10 SEZNAM LITERATURY

Asia Maritime Transparency Initiative (2015). *The Legacy of the Soviet Offensives of August 1945* (<https://amti.csis.org/the-legacy-of-the-soviet-offensives-of-august-1945/>, 24. 3. 2018).

Barlett R. (2008). Japonisme and Japanophobia: The Russo-Japanese War in Russian Cultural Consciousness. *The Russian Review* 67 (1), s. 8–33.

BBC (2011). *Japan's Quest for Empire 1931–1945* (http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/japan_quest_empire_01.shtml, 19. 3. 2018).

BBC (2013). *Kuril Island Dispute Between Russia and Japan* (<http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11664434>, 22. 12. 2017).

BBC (2014). *Anglo-Soviet Agreement* (<http://www.bbc.co.uk/archive/usst/6702.shtml>, 21. 3. 2018).

Bisher, J. (2005). *White Terror: Cossack Warlords of the Trans-Siberian* (London: Routledge).

Bridges, B. (1980). Yoshizawa Kenkichi and the Soviet–Japanese Non-aggression Pact Proposal. *Modern Asian Studies* 14 (1), s. 111–127.

Cabada L. (2011). Východní Asie. In: Cabada L., Šanc D. a kol., *Panregiony ve 21. století. Vývoj a perspektivy mezinárodních makroregionů* (Plzeň: Aleš Čeněk).

CIA (1945). *Soviet Break with Japan* (https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000709436.pdf, 24. 3. 2018).

- CNN (2013). *Russia in Largest War Games since Soviet Era* (<https://edition.cnn.com/2013/07/16/world/asia/russia-war-games/index.html>, 3. 4. 2018).
- Connaughton R. (2004). *Vycházející slunce a skolený medvěd: rusko-japonská válka 1904–1905* (Praha: BBart).
- Copeland, Jeffrey C. – Xu, Y. (2018). *The YMCA at War – Collaboration and Conflict During the World Wars* (Lanham: Rowman & Littlefield).
- Corenburg, D. (2012). The Southern Kuril Island Dispute. *PONARS Eurasia Policy Memo 226*, s. 1–7.
- Defense News (2016). *Russia to Deploy Missile Systems on Kuril Islands, Defense Minister Says* (<https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2016/03/25/russia-to-deploy-missile-systems-on-kuril-islands-defense-minister-says/>, 3. 4. 2018).
- Digital History (1974). *Chapter 6: The Jalta Conference* (http://www.digitalhistory.uh.edu/teachers/lesson_plans/pdfs/unit10_16.pdf, 22. 3. 2018).
- Ershova, N. (2014). Japanese Investment in Russia: Far Eastern and Western Russia Regions Compared. *National Research University Higher School of Economics (HSE)*, s. 1–18.
- Friis, Herman R. (1939). Pioneer Economy of Sakhalin Island. *Economic Geography* 15 (1), s. 55–79.
- Gazprom (2017). Gazprom and Mitsui Consider Further Steps under Agreement of Strategic Cooperation (<http://www.gazprom.com/press/news/2017/june/article334818/>, 17. 3. 2018).
- Gazprom (2018). *Sakhalin II – News and Events* (<http://www.gazprom.com/about/production/projects/lng/sakhalin/>, 29. 3. 2018).

- Hara, K. (2001). 50 Years from San Francisco: Re-Examining the Peace Treaty and Japan's Territorial Problems. *Pacific Affairs* 74 (3), s. 361–382.
- Hara, K. (2007). *Cold War Frontiers in the Asia-Pacific: Divided Territories in the San Francisco System* (London: Routledge).
- Hitchcock, David I. (1971). Joint Development of Siberia: Decision-Making in Japanese-Soviet Relations. *Asian Survey* 11 (3), s. 279–300.
- Hunter, H. (1973). The Overambitious First Soviet Plan. *Slavic Review* 32 (2), s. 237–257.
- Chen, I-te E. (1977). Japan's Decision to Annex Taiwan: A Study of Ito-Mutsu Diplomacy, 1894–1895. *The Journal of Asian Studies* 37 (1), s. 61–72.
- Churgov, S. (2005). *Russia and Japan: A Failed Breakthrough* (http://eng.globalaffairs.ru/number/n_5347, 16. 3. 2018).
- Ivings, Edward I. (2014). *Colonial Settlement and Migratory Labour in Karafuto 1905-1941* (London: The London School of Economics and Political Science).
- Japan Policy Research Institute (2001). *A Just Peace? The 1951 San Francisco Peace Treaty in Historical Perspective* (<http://www.jpri.org/publications/workingpapers/wp78.html>, 24. 3. 2018).
- Kennedy P. (1996). *Vzestup a pád velmocí – ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500–2000* (Praha: Lidové noviny).
- Kimura, H. (2008). *The Kurillian Knot: A History of Japanese-Russian Border Negotiations* (Stanford: Stanford University Press).
- Kissinger H. (1999). *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi* (Praha: Prostor).
- Komura B. (1903). *Correspondence Regarding the Negotiations Between Russia and Japan* (Tokio: telegram).

- Koshiro, Y. (2004). Eurasian Eclipse: Japan's End Game in World War II. *American Historical Review* 109 (2), 417–444.
- Kotkin, S. – Wolff, D. (1995). *Rediscovering Russia in Asia: Siberia and the Russian Far East* (London: Routledge).
- Kowner, R. (2007). Becoming an Honorary Civilised Nation: Remarking Japan's Military Image during the Russian-Japanese War, 1904–1905. *The Historian* 64 (1), s. 19–38.
- Lilian Goldman Law Library (2008). *Soviet-Japanese Neutrality Pact April 13, 1941* (<http://avalon.law.yale.edu/wwii/s1.asp>, 23. 2. 2018).
- Litera, B. (2015). *Cesta na výsluní – zahraniční politika Sovětského svazu 1917–1945* (Praha: Dokořán).
- Lockwood, William W. (1954). *The Economic Development of Japan: Growth and Structural Change, 1868–1938* (Princeton: Princeton University Press).
- Logan, Richard F. (1945). Survey of Sakhalin. *Far Eastern Survey* 14 (15), s. 209–213).
- Long, J. (1974). Franco-Russian Relations During the Russo-Japanese War. *The Slavonic and East European Review* 52 (127), s. 213–233.
- Miller, John H. (2004). Russia-Japan Relations: Prisoners of History? *Asia-Pacific Center for Security Studies*, s. 1–7.
- Ministerstvo životního prostředí (2014). *Nerostné suroviny 2015* (http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove-zdroje/surovinove_zdroje_ceske_republiky_2015.pdf, 9. 3. 2018).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2001). *Joint Compendium of Documents on the History of Territorial Issue Between Russia and Japan*

(<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/index.html>, 17. 3. 2018).

Moodgal, Rahul N. (2006). *Russian-Japanese Relations: What Role for the Far East?* (London: London School of Economics and Political Science).

Morley, James W. (1957). The Soviet-Japanese Peace Declaration. *Political Science Quarterly* 72 (3), s. 370–379.

National Interest (2015). *Revealed: Why the Soviet Union's Entry into the Pacific War Matters* (<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/revealed-why-the-soviet-unions-entry-the-pacific-war-matters-13628>, 21. 3. 2018).

Nautilus Institute (nedatováno). *Sakhalin Gas: Dream or Nightmare? Part 1* (<https://nautilus.org/network/associates/richard-tanter/sakhalin-gas-dream-or-nightmare-part-1/>, 18. 3. 2018).

Nálevka, V. (2000). *Světová politika ve 20. Století* (Praha: Aleš Skřivan).

Pacific Affairs (1941). Soviet Relations with Japan. *Pacific Affairs* 14 (3), s. 272–286.

Pečenka M. – Luňák P. a kol. (1999). *Encyklopedie moderní historie* (Praha: Libri).

Pipes, R. (1998). *Dějiny ruské revoluce* (Praha: nakladatelství Argo).

Portsmouth Peace Treaty (2005). *The Treaty Process* (<http://www.portsmouthpeacetreaty.com/process/place/place3.html>, 9. 3. 2018).

Rommelink, W. (1967). *The Invasion of Dutch East Indies* (Leiden: Leiden University Press).

Rosneft (2018). *Sakhalin-1: History* (https://sakhalin1.rosneft.com/about/Rosneft_today/Operational_structure/Development_and_Production/Sakhalin1/, 29. 3. 2018).

- Sakhalin Energy (2014). General
(<http://www.sakhalinenergy.ru/en/company/overview.wbp>, 30. 3. 2017).
- San Francisco Peace Treaty (1951). *Treaty of Peace with Japan*
(<https://www.documentcloud.org/documents/1338718-san-francisco-peace-treaty-1951.html>, 22. 12. 2017).
- Sakhalin Regional Museum (nedatováno). *Pre-War Period. The Second World War*
(http://en.sakhalinmuseum.ru/expo_9.php, 24. 3. 2018).
- Sevela, M. – Kriukov, Dmitrii N. (2001). Civil Administration on South Sakhalin and the Kurile Islands, 1945–1948: The Memoirs of Dmitrii N. Kriukov. *Monumenta Nipponica* 56 (1), s. 39–91.
- Shell (nedatováno). *Sakhalin-2: One of the World's Largest Integrated Oil and Gas Projects*
(<https://www.shell.com/about-us/major-projects/sakhalin/sakhalin-one-of-the-worlds-largest-integrated-oil-and-gas-pro.html>, 15. 2. 2018).
- Stephan, John J. (1970). Sakhalin Island: Soviet Outpost in Northeast Asia. *Asian Survey* 10 (12), s. 1090–1100.
- Stephan, John J. (1971). *Sakhalin: A History* (Oxford: Oxford University Press).
- Siberian Times (2017). *Russia offers a bridge across history to Conner Tokyo to the Trans-Siberian railway*
(http://siberiantimes.com/business/investment/news/russia-offers-a-bridge-across-history-to-connect-tokyo-to-the-trans-siberian-railway/?comm_order=best, 6. 2. 2018).
- Son, Zhana G. (2012). The Koreans through a Prism of the Soviet-Japanese Relations (1920–1930). *International Journal of Korean History* 17 (2), s. 1–28.
- The Diplomat (2012). *The forgotten Soviet-Japanese War of 1939*
(<https://thediplomat.com/2012/08/the-forgotten-soviet-japanese-war-of-1939/>, 23. 3. 2018).

The Guardian (2013). *China's War with Japan, 1937–1945: The Struggle for Survival* by Ranna Mitter (<https://www.theguardian.com/books/2013/jun/06/china-war-japan-rana-mitter-review>, 19. 3. 2018).

Tonai, Y. (2015). Soviet Rule in South Sakhalin and the Japanese Community. In: Paichadze, S. – Seaton, Philip A. *Voices from the Shifting Russo-Japanese Border* (London: Routledge).

U. S. Department of State (2001). *The Treaty of Portsmouth and the Russo-Japanese War, 1904–1905* (<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/ip/87725.htm>, 17. 3. 2018).

Vassiliouk, S. (2012). The Karafuto-jin and Their Role in Japanese-Soviet/Russian Relations. *Political Science Association*, s. 2–28.

Vysokov, M. (1996). *A Brief History of Sakhalin and the Kuriles* (http://www.sakhalin.ru/Engl/Region/book/from_portsmouth.htm, 17. 3. 2018).

Wade, Rex A. (2000). The Russian Revolution, 1917. *Cambridge University Press* 10 (12), s. 9–17.

Waisová, Š. (2005). *Řešení konfliktu v mezinárodních vztazích* (Praha: Portál).

Werner, G. (2010). *Imperial Japan's World War Two: 1931–1945* (London: Routledge).

Wilson Center (1939). *Secret Supplementary Protocols of the Molotov-Ribbentrop Non-Aggression Pact, 1939* (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110994.pdf?v=61e7656de6c925c23144a7f96330517d>, 22. 3. 2018).

Wilson, Geogre M. (1983). Plots and Motives in Japan's Meiji Restoration. *Cambridge University Press* 25 (3), s. 407–427.

Zajda, J. (2014). The Russian Revolution. In: Ritzer, G., Ryan, J., *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization* (New Jersey: Wiley-Blackwell).

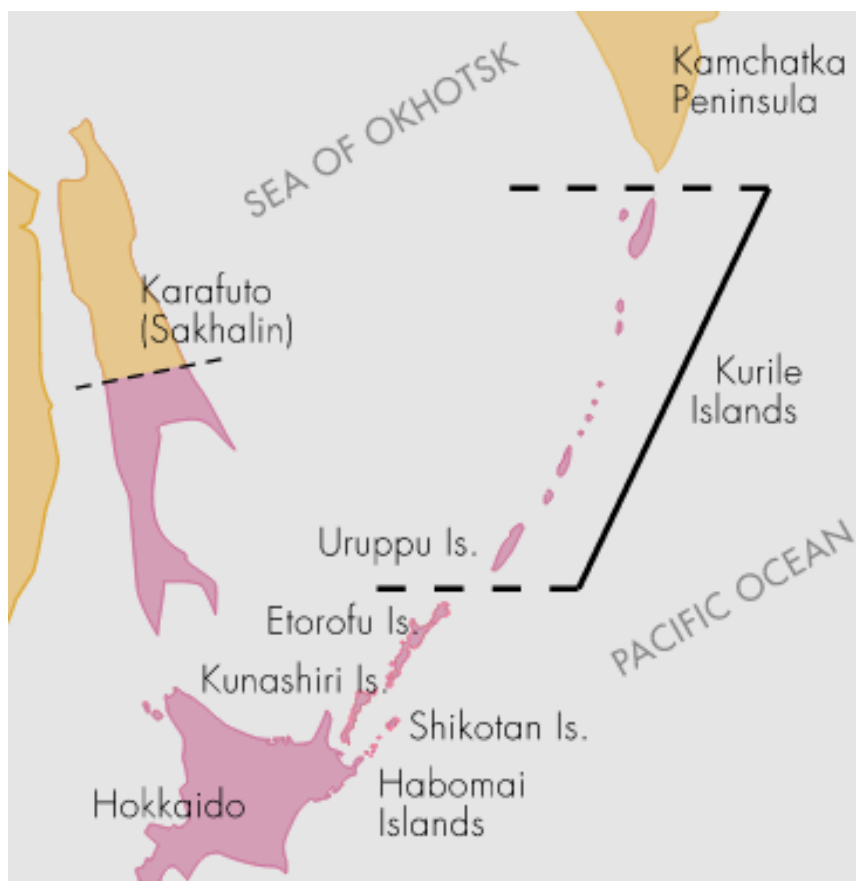
11 RESUMÉ

The purpose of this bachelor thesis was to describe what role did the Island of Sakhalin in the context of development of russo-japanese relations play as well as to show what motives were behind their attempts to control this territory. Their aims to occupy the island are dated from the second half of the nineteenth century, when both nations signed the Shimoda Peace Treaty 1855, which gave Russians and Japanese the right to operate on Sakhalin. Russians started to occupy the northern part of the island, which was caused by the need to control the mouth of the river Amur for their interests on Asian continent. The Japanese involvement in the southern part of the island was the reaction on the potential attack from stronger Russians. Based on the Treaty of Saint Petersburg 1875, Russians gained the whole territory of the Island of Sakhalin. Meiji era in Japan caused changes in Sakhalin territory. Due to Meiji reforms Japan became the modern, strong state with ambitions to expansionism. Japanese foreign policy steps collided with Russian aim to become the strongest regional power in East Asia. Their clashes ended up with a russo-japanese war 1904–1905. Because of the fact that the Japanese won, they gained the southern part of Sakhalin, which was immediately re-named Karafuto. The problem of the new periphery was the lack of oil and gas. Raw materials were located in the northern (russian) part of Sakhalin. The need to obtain oil and gas was the reason of japanese occupation of northern part of the Sakhalin between 1920–1925. In 1925 diplomatic relations were established. Japanese withdrew troops and in return they gained 50 % concession for oil and gas extraction. Based on Yalta conference in 1945 Soviet union could expand its territory by Sakhalin. Due to reestablishing the talks between Soviet Union and Japan in 1956 the joint economic projects on Sakhalin were made. The fact that Japan gained the access to oil and gas fields caused that currently there are no territorial disagreements in the context of the Island of Sakhalin.

12 PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

TERITORIÁLNÍ ZMĚNY V DŮSLEDKU JAPONSKÉHO VÍTĚZSTVÍ
V RUSKO-JAPONSKÉ VÁLCE 1904–1905

Zdroj: <https://www.globalsecurity.org/military/world/japan/sakhalin.htm>, (8. 4. 2018).